

Jerzy Nikołajew, Konrad Burdziak, Michał Jankowski,
Magdalena Kowalewska-Łukuc*

Diagnostyka sądowo-kryminalna w orzekaniu i wykonywaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia w teorii i praktyce sądowej – raport z badania**

WSTĘP

W roku 2018 Instytut Wymiaru Sprawiedliwości zrealizował projekt badawczy *Diagnostyka sądowo-kryminalna w orzekaniu i wykonywaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia¹ w teorii i praktyce sądowej*.

Zgodnie z opisem projektu – przygotowanym przez Departament Wykonania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości – dotychczasowe opracowania naukowe (m.in. opracowanie IWS z 2012 r. pt. *Warunkowe przedterminowe zwolnienie – wybrane aspekty praktyki²*) oraz doświadczenia nadzorcze Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji (dalej DWOiP MS), w tym dotyczące głośnych medialnie przypadków przestępstw popełnionych przez skazanych warunkowo przedterminowo zwolnionych, wskazują na niedostatki profesjonalnej i pogłębionej prognozy kryminologicznej w pracy administracji jednostek penitencjarnych oraz sądów penitencjarnych. Zdaniem DWOiP MS nie występuje element rozwiniętego szacowania ryzyka powrotności do przestępstwa jako szczególnie w probacji

* Dr hab. Jerzy Nikołajew jest profesorem Uniwersytetu Opolskiego, Polska, ORCID 0000-0003-1505-9710, e-mail: jerzy-nikolajew@wp.pl; dr Konrad Burdziak jest adiunktem w Katedrze Prawa Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, Polska, ORCID 0000-0002-0696-1174, e-mail: konrad.burdziak@usz.edu.pl; dr Michał Jankowski jest adiunktem w Sekcji Prawa i Procesu Karnego Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Polska, ORCID 0000-0003-1422-7540, e-mail: jankowski@iws.gov.pl; dr Magdalena Kowalewska-Łukuc jest adiunktem w Katedrze Prawa Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, Polska, ORCID 0000-0002-6663-3674, e-mail: magdalena.kowalewska-lukuc@usz.edu.pl

** Data zgłoszenia tekstu przez autorów: 3.01.2019 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 4.02.2019 r.

¹ W niniejszej pracy dla określenia instytucji przewidzianej w art. 77 § 1 Kodeksu karnego (Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny [Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm. – dalej k.k.]) będzie stosowana nazwa „warunkowe przedterminowe zwolnienie” (dalej WPZ). Wydaje się to uzasadnione, chociażby z uwagi na tytuł Oddziału 11 Rozdziału X Kodeksu karnego wykonawczego (Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy [Dz.U. z 2018 r. poz. 652 ze zm. – dalej k.k.w.]), który jest następujący: „Warunkowe przedterminowe zwolnienie”.

² M. Jankowski, S. Momot, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie – wybrane aspekty praktyki*, „Prawo w Działaniu” 2013/16, s. 143–173.

warunek prognozy kryminologicznej, wynikający z treści art. 77 § 1 k.k. *in fine*. Ustalenia w zakresie deficytów skazanego (uzależnienia, problemy osobiste, rodzinne, środowiskowe, obszary niedostosowania społecznego i zagrożeń) są dokonywane i opisywane z reguły pobieżnie. Brak jest konkretnych wyników analizy w postaci skali ryzyka recydywy. Prognoza kryminologiczno-społeczna poprzedzająca orzeczenie sądu penitencyjnego nie zawiera z reguły propozycji zastosowania określonych środków, oddziaływań, terapii i obowiązków.

Celem projektu, w tym w szczególności przeprowadzonego w jego ramach badania empirycznego, było zweryfikowanie wskazanych wyżej twierdzeń i zaproponowanie ewentualnych zmian w przepisach dotyczących warunkowego przedterminowego zwolnienia³.

Niniejszy raport – stanowiący podsumowanie projektu – został podzielony na dwie części: I część – *Geneza instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia oraz jej ewolucja z uwzględnieniem wybranych współczesnych europejskich systemów warunkowego przedterminowego zwolnienia* została przygotowana przez dr. hab. J. Nikołajewa; część II natomiast – *Badanie empiryczne połączone z analizą aktualnie obowiązujących w Polsce regulacji prawnych dotyczących warunkowego przedterminowego zwolnienia* – przez dr. K. Burdziaka, dr. M. Jankowskiego oraz dr. M. Kowalewską-Łukuć.

I. GENEZA INSTYTUCJI WARUNKOWEGO PRZEDTERMINOWEGO ZWOLNIENIA ORAZ JEJ EWOLUCJA Z UWZGLĘDNIENIEM WYBRANYCH WSPÓŁCZESNYCH EUROPEJSKICH SYSTEMÓW WARUNKOWEGO PRZEDTERMINOWEGO ZWOLNIENIA

1. Geneza i ewolucja instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia

Genezę warunkowego przedterminowego zwolnienia należy łączyć z powstaniem progresywnego systemu wykonywania kary pozbawienia wolności, a nawet jeszcze wcześniejszą instytucją deportacji brytyjskich przestępców do zamorskich kolonii tego imperium. Początkowo trudno było doszukiwać się wspólnych konotacji warunkowego zwolnienia z karą deportacji, jednak wysyłanie więźniów poza Wyspy Brytyjskie, podobnie jak i późniejsza instytucja WPZ miały być lekarstwem na przeludnienie angielskich więzień i trudną sytuację gospodarczą okresu rewolucji przemysłowej w Europie. Jej postępujący rozwój na tyle sprzyjał wzrostowi przestępczości w Wielkiej Brytanii, że ta nie była w stanie zapewnić odpowiedniej liczby miejsc w zakładach karnych także w Stanach Zjednoczonych (te odmówiły przyjmowania transportów angielskich więźniów po uzyskaniu niepodległości) oraz w Australii i Nowej Zelandii.

W tym samym historycznie czasie dużą popularność w środowiskach naukowych i propagujących nowe poglądy na rolę systemu więziennego w skuteczności kar zdobyła klasyczna szkoła prawa karnego, odrzucająca społeczną odpłatę na rzecz poprawy skazanych. System punktów (kresiek) miał z założenia pomóc skazanemu

³ W ramach projektu zebrano także dane niepowiązane bezpośrednio z postawionym wyżej celem. Mogą one jednak okazać się interesujące i przydatne dla innych celów, dlatego też zdecydowano się na ich upublicznienie.

we wcześniejszym uzyskaniu wolności, skoro za punkty można było sobie pomniejszyć liczbę dni pozostałych do końca kary. Z kolei punkty były premią uzyskiwaną za pracę w więzieniu, udział w programach resocjalizacyjnych i za dobre zachowanie w celi. System wprowadzony przez Maconochiego w zakładzie w Norfolk był w istocie skonstruowany w oparciu o taką aktywność skazanego, która dawała mu szansę na wcześniejsze opuszczenie więzienia ze względu na własne zasługi, a przedtem na stopniową poprawę statusu więziennego zanim zakończy odbywanie kary pozbawienia wolności. Jednak w systemie tym kładziono głównie nacisk na wykonywanie zatrudnienia więziennego, a wcześniejsze opuszczenie zakładu mogło dotyczyć wyłącznie tych skazanych, którym gwarantowano pracę już na wolności. W ten sposób praca miała minimalizować możliwość powrotności do przestępstwa i do więzienia⁴.

Powyższe rozwiązania były jedynie namiastką tego, co uczyniono dopiero w drugiej połowie XIX w. najpierw w Anglii, a potem w innych państwach w Europie i na świecie⁵. Po raz pierwszy wzięto wówczas pod uwagę przesłankę maksymalnego okresu zwolnienia uzależnionego od długości wymierzonej kary i rodzaju przestępstwa. Jednak początki tej instytucji w Anglii nie były wolne od wad, gdyż skazani za drobne przestępstwa musieli odbywać karę w całości, podczas gdy sprawcy poważnych czynów zabronionych mogli korzystać z tego typu dobrodziejstwa. Zaletą było przyjęcie łagodniejszych wymogów w stosunku do kobiet. Jednak dopiero w 1967 r. w pełni uregulowano instytucję WPZ w angielskim porządku prawnym, wprowadzając trój etapowe i wszczynane z urzędu postępowanie, w którym ważną rolę przyznano Radzie do spraw Zwolnień. Faktycznie jednak uprawnienia decyzyjne pozostawiono ministrowi sprawiedliwości⁶.

Z kolei początki WPZ w USA wiążą się z wprowadzeniem tzw. reformatoriów amerykańskich w których także stosowano wolną progresję, uzależnioną od postępów w resocjalizacji więźniów przebywających w eksperymentalnym zakładzie w Elmirze. Końcowym etapem pobytu w więzieniu miała być możliwość zwolnienia z jednostki, ale dopiero po uzyskaniu wymaganej liczby punktów za dobre sprawowanie. Przeliczanie punktów i stawianie znaku równości pomiędzy nimi a rzeczywistą poprawą więźniów było największym mankamentem tego systemu, a dozór ze strony niewykwalifikowanych kuratorów wcale nie gwarantował skuteczności tychże działań. Takich gwarancji trudno było upatrywać także w sytuacji funkcjonowania systemu wyroków względnie oznaczonych. Należy jednak uwzględnić i to, że do połowy lat 40. XX w. udało się wprowadzić we wszystkich stanach USA własne przepisy regulujące WPZ, chociaż proces ich wprowadzania rozpoczął się już pół wieku wcześniej w stanie Nowy Jork⁷.

⁴ Zob. J. Śliwowski, *Prawo i polityka penitencjarna*, Warszawa 1982, s. 96 i n.

⁵ J. Lachowski podaje „kalendaryz” wprowadzania instytucji WPZ do porządków prawnych różnych państw, z którego wynika, że poza Anglią prekursorami takiego rozwiązania byli Saksończycy (1862 r.), a w Niemczech był to 1870 r. Ta ostatnia data wydaje się być wątpliwa, chociażby ze względu na proces zjednoczenia państwa, który trwał kilka lat i zakończył się w 1871 r., a wprowadzenie jednolitego ustawodawstwa „cesarskiego” trwało jeszcze dłużej. Natomiast trudno podważać chronologię wydarzeń dotyczących możliwości korzystania z WPZ w: Meksyku (1871 r.), Danii (1873 r.), Holandii (1881 r.), Francji (1885 r.), Japonii (1886 r.), Belgii (1888 r.), Włoszech (1889 r.), Brazylii (1890 r.), Portugalii (1893 r.), Norwegii (1901 r.) i Szwecji (1906 r.). Zob. J. Lachowski, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, Warszawa 2010, s. 13.

⁶ Zob. L. Rabinowicz, *Podstawy nauki o więziennictwie*, Warszawa 1933, s. 151.

⁷ Zob. A. Krukowski, *Amerykański system penitencjarny*, Warszawa 1961, s. 23.

W Polsce zaraz po odzyskaniu niepodległości obowiązywały przepisy pozaborcze wprowadzone jeszcze przed 1918 r., ale dopiero w 1927 r. wprowadzono w życie własne unormowania dotyczące WPZ. Chodzi tu o Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 19.01.1927 r. o zwolnieniu przedterminowym osób odbywających karę pozbawienia wolności *de facto* uchylające wcześniejsze ustawodawstwa i kompleksowo regulujące instytucję WPZ⁸. Na podstawie tego przepisu przyjęto zasadę, że udzielenie WPZ będzie możliwe po odbyciu 2/3 kary (jednak nie mniej niż 6 miesięcy) i według przesłanki „dobrego zachowania w czasie odbywania kary”. Nie wliczano jednak okresu pobytu w areszcie i nie stosowano WPZ wobec skazanych na karę śmierci, chyba że kara ta została zamieniona na karę pozbawienia wolności. Przed wydaniem przedmiotowej decyzji dokonywano oceny osobistych stosunków skazanego, jego poprzednich skazań, możliwości zatrudnienia po opuszczeniu więzienia, a także brano pod uwagę przesłankę „dobrego prowadzenia na wolności”. Organem uprawnionym do udzielania (odwoływania) WPZ był minister sprawiedliwości, chociaż ten mógł scedować swoje uprawnienia na rzecz prokuratorów, co wydaje się być rozwiązaniem wysoce praktycznym. Przedmiotowe postępowanie mogło być wszczynane z urzędu lub na wniosek skazanego, jego obrońcy lub pełnomocnika, małżonka skazanego, krewnych lub powinowatych w linii prostej, rodzeństwa, przedstawicieli ustawowych i wychowawców. W przypadku skazanych żołnierzy stosowano inne przepisy, czyli Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 1.01.1927 r. o zwolnieniu przedterminowym osób odbywających karę pozbawienia wolności z mocy wyroków wojskowych sądów karnych⁹. Ustalając kryteria uwzględniono sześciomiesięczny okres odbytej kary oraz zdecydowano o wliczeniu okresu pobytu w areszcie na poczet kary. Na podstawie kolejnej „wojskowej” regulacji normatywnej decyzje w sprawie udzielenia WPZ przyznano dowódcom jednostek¹⁰. Z kolei Kodeks karny z 1932 r. zastrzył minimum absolutne kary pozbawienia wolności do 8 miesięcy i pozostawił 2/3 jako ułamek niezbędny do ubiegania się o WPZ. Warunkiem koniecznym uczyniono przesłankę pozytywnej prognozy kryminologicznej, którą wtedy sprowadzono do przypuszczenia, że skazany nie popełni przestępstwa, czyli będzie „prowadził uczciwe życie na wolności”. Stosowano wówczas co najmniej roczny okres próby. Przyjęto także obligatoryjne i fakultatywne odwołanie WPZ. W pierwszym przypadku chodziło o popełnienie nowego przestępstwa z tych samych pobudek lub przestępstwa tego samego rodzaju, co poprzednie. Natomiast fakultatywność stosowano wówczas, gdy chodziło o inne przestępstwo niż to z obligatoryjnego odwołania lub gdy skazany uchylał się od dozoru albo „źle się prowadził”. Wówczas okresu pobytu na wolności nie zaliczono na poczet kary. W Kodeksie karnym wojskowym regulacje tam przyjęte były zbieżne z rozwiązaniami Kodeksu karnego z 1932 r., a zasadnicza różnica sprowadzała się głównie do kompetencji organów udzielających WPZ¹¹. W tym przypadku udzielał go minister spraw wojskowych. Takie rozwiązanie

⁸ Dz.U. Nr 7, poz. 53.

⁹ Dz.U. Nr 50, poz. 449.

¹⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 22.03.1928 r. w sprawie Kodeksu karnego wojskowego (Dz.U. Nr 36, poz. 328).

¹¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 573).

z niewielkimi zmianami obowiązywało też na podstawie przepisów ministerialnych wprowadzonych kilka lat później¹².

Przepisy te obowiązywały również krótko po wojnie, lecz także wprowadzono nowe rozwiązania w dekrete PKWN dotyczącym osób skazanych przez sądy wojskowe¹³. Nowość polegała m.in. na obniżeniu progu minimalnego przez pozbawienia wolności w ten sposób, że ten został „ustawiony” na połowie kary, nie mniej niż 6 miesięcy. Poza tym wprowadzono też możliwość zaostżenia maksymalnie o połowę kary pozostajej do odbycia w sytuacji odwołania WPZ. Jednocześnie decyzje o udzieleniu lub odwołaniu WPZ zostały przekazane sądom (a nie ministrowi sprawiedliwości). Jednakże wkrótce uchylono wcześniejsze, także pochodzące z okresu międzywojennego przepisy i uchwalono nową ustawę dotyczącą WPZ¹⁴. Według nowych rozwiązań poza kryterium poprawnego zachowania skazanego duży nacisk został położony na „sumienny stosunek do pracy” i to do tego stopnia, że przyjęto „przelicznik” polegający na tym, iż „każdy dzień sumiennej i wydajnej pracy liczy się do warunkowego zwolnienia za dwa dni”. Uzyskanie warunkowe zwolnienia z reszty kary umożliwiono po odbyciu co najmniej jej połowy z opcją wliczenia do tego okresu pobytu w areszcie śledczym. Ustalono też okres próby w wymiarze od jednego do pięciu lat, a kompetencje w zakresie udzielenia WPZ przyznano sądom wojewódzkim. Te same sądy mogły odwołać WPZ w przypadku osób skazanych na karę pozbawienia wolności powyżej jednego roku. Co do skazanych na karę do jednego roku pozbawienia wolności, to uprawnienia sądu wojewódzkiego przejmował sąd powiatowy. Poza tym zarządzenie o udzieleniu warunkowego zwolnienia mógł wydać także prokurator¹⁵.

W kolejnym akcie prawnym skrytykowano wcześniejsze rozwiązania dotyczące WPZ i zaproponowano nowe¹⁶. Sprowadziły się one do przyjęcia nowego kryterium decydującego w głównej mierze o możliwości jego uzyskania. Chodzi tu o przesłankę „przestrzegania zasad współżycia społecznego” (klauzula zarówno nieostra, jak i nieoczywista) oraz tego że w szczególności skazany zwalniany warunkowo nie popełni przestępstwa. Zwolnieniem z reszty kary objęto wszystkich skazanych, nawet tych na zastępczą karę pozbawienia wolności. Upływ 10 lat dotyczył też skazanych na dożywotnie pozbawienie wolności, chociaż zasadniczo była to połowa kary, nie mniej niż 6 miesięcy. W przypadku recydywistów stosowano 2/3 kary i co najmniej rok pobytu w zakładzie karnym. Jako zasadę przyjęto, że organem właściwym do udzielenia (odwołania) WPZ był sąd wojewódzki według właściwości miejsca pobytu skazanego (generalnie zakładu karnego w którym aktualnie przebywał). Zastosowano także możliwość sprawowania nadzoru nad osobami zwalnianymi z zakładów karnych i wydano stosowane przepisy wykonawcze do tej ustawy¹⁷.

¹² Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych z 29.10.1936 r. o warunkowym zwolnieniu osób skazanych w wojskowym postępowaniu karnym (Dz.U. Nr 87, poz. 609).

¹³ Dekret PKWN z 23.09.1944 r. – Kodeks karny Wojska Polskiego (Dz.U. Nr 6, poz. 27).

¹⁴ Ustawa z 31.10.1951 r. o warunkowym przedterminowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 58, poz. 399).

¹⁵ Zob. A. Nawój-Sleszyński, *Warunkowe zwolnienie z odbycia kary skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w różnych systemach jej wykonywania*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2015, t. XXXVI, s. 102.

¹⁶ Chodzi tu o ustawę z 29.05.1957 r. o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 31, poz. 133).

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 15.01.1958 r. w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwalnianymi (Dz.U. Nr 10, poz. 34).

Te rozwiązania poddano również krytyce i zmieniono przepisy w ten sposób, że zostrzono możliwość uzyskania WPZ w ten sposób, iż podwyższono próg 2/3 dla wszystkich skazanych, a nie tylko recydywistów. Dodatkowo wprowadzono konieczność uzyskania poręczenia społecznego. Z drugiej strony zdecydowano o tym, że posiedzenia sądu powinny się odbywać w zakładzie karnym i o konieczności wysłuchania na posiedzeniu przedstawiciela administracji więziennej, i samego skazanego. Najwięcej jednak społecznych dyskusji wywołało „zablokowanie” możliwości uzyskania WPZ przez recydywistów¹⁸.

Zupełnie inaczej kwestie WPZ uregulowano w Kodeksie karnym z 1969 r. i w Kodeksie karnym wykonawczym z 1969 r.¹⁹ Ustawodawca zdecydował o wprowadzeniu nowych „progów” po osiągnięciu których można się było ubiegać o WPZ. Zostały one określone na poziomie 2/3 dla ogółu skazanych, 1/2 dla sprawców młodocianych i 3/4 dla wielokrotnych recydywistów. Z kolei już po odbyciu 15 lat kary pozbawienia wolności wskaźniki te nie obowiązywały. Za podstawę udzielenia WPZ wzięto pozytywną prognozę kryminologiczną mającą zapewnić, że cele wykonania kary pozbawienia wolności zostały osiągnięte mimo braku upływu końca kary. Dobrymi prognostykami były właściwości osobowe skazanego, jego warunki osobiste, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa, a zwłaszcza zachowanie w czasie odbywania kary. Okres próby nie mógł być krótszy niż 1 rok i nie dłuższy niż 5 lat. Natomiast często stosowano odmowę udzielenia WPZ ze względów ogólnopreventywnych, co zostało zagwarantowane w ustawie, a w praktyce nadużywane²⁰.

2. Wybrane współczesne europejskie systemy warunkowego przedterminowego zwolnienia (prezentowane w układzie alfabetycznym)²¹

W Austrii przepisy dotyczące WPZ zostały ułożone w Kodeksie karnym z 1974 r., którego pierwotna wersja została istotnie zmodyfikowana w 2004 r. Ta nowela wprowadziła system mieszany, gdzie fakultatywne zwolnienie można zastosować w przypadku orzeczenia bezwzględnej kary pozbawienia i po odbyciu przez skazanego minimalnego okresu kary. Przyjęto połowę kary, ale nie mniej niż 3 miesiące (1 miesiąc co do skazanych, którzy nie ukończyli 21. roku życia). Nie ograniczono tej instytucji co do skazanych na dożywotnie pozbawienie wolności, choć w tym przypadku powinni oni odbyć 15 lat kary pozbawienia wolności. Natomiast po odbyciu 2/3 kary pozbawienia wolności zwolnienie warunkowe ma charakter automatyczny, chyba że „prognoza kryminologiczna jest ponadprzeciętnie negatywna”.

Duńskie rozwiązania dotyczące WPZ mają stosunkowo długą historię sięgającą drugiej połowy XIX w. Obecnie obowiązujące przepisy uregulowały instytucję w ten sposób, że skazany może ubiegać się o warunkowe zwolnienie po odbyciu 2/3 kary, ale nie mniej niż 2 miesięcy. Skazanym na dożywotnie pozbawienie wolności WPZ

¹⁸ Ustawa z 17.12.1960 r. o zmianie ustawy z 29.05.1958 r. o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 11, poz. 69; Dz.U. z 1961 r. Nr 58, poz. 321).

¹⁹ Ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.) i ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 13, poz. 98 ze zm.).

²⁰ Zob. T. Kalisz, *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności z perspektywy problemów z ustalaniem treści i kierunku prognozy kryminologicznej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2013, t. XXX, s. 186.

²¹ Powyższe rozważania oparto głównie na publikacji J. Lachowskiego, *Warunkowe...*

przysługuje po 12 latach. Podstawą orzekania o WPZ jest uwzględnienie przesłanki przeszłości przestępczej skazanego, możliwość stosowania dozoru kuratorskiego i poprawne funkcjonowanie w warunkach wolnościowych. Okres próby ustala się na 3 do 5 lat, a decyzje przedmiotowe powinien podejmować minister sprawiedliwości. W praktyce wykorzystuje się opcję delegowania innej osoby, którą najczęściej jest dyrektor zakładu karnego. W przypadku popełnienia nowego przestępstwa w okresie próby, sąd może orzec karę za nowe przestępstwo w połączeniu z częścią nieodbytej kary lub wymierzyć nową karę na ogólnych zasadach. Natomiast jeśli naruszono warunki zwolnienia polegające na niepopelnieniu nowego przestępstwa, wówczas minister sprawiedliwości może np. dać skazanemu jedynie ostrzeżenie.

Finlandia to przykład stosowania WPZ wobec skazanych, którzy odbyli 14 dni pozbawienia wolności po przekroczeniu połowy kary w przypadku karanych po raz pierwszy. Recydywiści muszą odbyć 2/3 kary, a osoby popełniające przestępstwo przed ukończeniem 21. roku życia po 1/3 kary. Przedmiotowe decyzje podejmuje dyrektor zakładu karnego. Podstawa do udzielenia WPZ bardziej przypomina przesłanki do udzielenia przerwy w karze, gdyż dotyczy np. choroby lub sytuacji rodzinnej. Cechą specyficzną dla systemu fińskiego jest to, że prawie wszystkie przypadki opuszczenia zakładów karnych to więźniowie zwalniani warunkowo, a nie na koniec kary.

Francuski moduł WPZ jest nieco bardziej skomplikowany aniżeli duński, gdyż Francuzi w 2004 r. zdecydowali się na kilka zróżnicowanych sposobów redukcji kary, co może przypominać warunkowe zwolnienie, ale wymagana jest tu ścisła współpraca skazanego. W pierwszym przypadku kara pozbawienia wolności jest redukowana o każdą część dobrego zachowania skazanego w więzieniu. Niepoprawne zachowanie z kolei powoduje skrócenie okresu o który miałyby być zredukowana kara pozbawienia wolności. Dlatego też kara poniżej 1 roku miała być skracana o 7 dni w każdym miesiącu, a w przypadku skazań powyżej 1 roku o 3 miesiące w pierwszym roku jej wykonywania i o 2 miesiące w pozostałych latach. W tym sposobie redukcja kary była przeprowadzana przez pracownika zakładu karnego, ale w drugim okresie tzw. redukcji dodatkowej orzekał sędzia wykonawczy. Trzeci sposób dotyczy wyłącznie skazanych członków zorganizowanych grup przestępczych okazujących skruchę. Z drugiej strony ustawodawca francuski przyjął koncepcję fakultatywnego udzielenia WPZ wobec skazanych, którzy odbyli 1/2 kary lub recydywistów po 2/3. Skazani na dożywotnie więzienie mogą się o WPZ ubiegać po 15 latach (dla nich okres próby to 5–10 lat). Generalnie jednak okres próby powinien odpowiadać okresowi, jaki pozostał do odbycia kary. Zwolnienie warunkowe może być też poprzedzone rocznym stosowaniem dozoru elektronicznego.

Grecja jest przykładem stosowania systemu dyskrecjonalnego WPZ i przyjęcia przez ustawodawcę dość ogólnych podstaw materialnych w tym zakresie. Przede wszystkim chodzi o dobre zachowanie skazanego i zadośćuczynienie obowiązkom nałożonym przed sąd w stosunku do pokrzywdzonego. Bierze się również pod uwagę przeszłość skazanego, jego osobisty charakter, a także uwarunkowania społeczne. Generalnie wymóg progowy to 2/5 kary i roczny pobyt w zakładzie karnym. Grecki ustawodawca stosuje także ułamek w postaci 3/5 i ten jest zarezerwowany dla osób „przebywających czasowo w jednostce penitencjarnej”. Poza tym wykorzystuje się przesłankę wieku skazanego, gdyż ci po ukończeniu 70. roku życia mogą ubiegać się o WPZ po odbyciu połowy kary.

Holenderskie rozwiązania można określić mianem zwolnienia obligatoryjnego bezwarunkowego. Taki model został wprowadzony dopiero w 1987 r. Wówczas ustawodawca zrezygnował ze stosownego przez stulecie systemu warunkowego na rzecz bezwarunkowego i obligatoryjnego zwalniania skazanych po odbyciu przez nich określonej części kary. Skrócenie kary z „automatu” dotyczy skazanych na karę do 1 roku po 6 miesiącach i 1/3 kary, a w przypadku pozostałych skazanych po 2/3 kary (zasada ta nie dotyczy skazanych na dożywotnie pozbawienie wolności, ci są dopiero brani pod uwagę po 15 latach).

W Niemczech omawiana instytucja nie jest określana jako WPZ, ale nazywana zawieszeniem reszty kary pozbawienia wolności pozostałej do wykonania i została wprowadzona do Kodeksu karnego w 1953 r. Przewiduje się dwie możliwości zawieszenia tej kary. Warunkiem formalnym obligatoryjnego zawieszenia jest odbycie 2/3 orzeczonej kary, ale dopiero po dwóch miesiącach pobytu w zakładzie karnym. W przypadku fakultatywnego zawieszenia reszty kary pozbawienia wolności bierze się pod uwagę przesłankę połowy odbytej kary (nie mniej niż 6 miesięcy). Jednak ustawa wymaga, ażeby był to skazany odbywający karę pozbawienia wolności po raz pierwszy i to w wymiarze nieprzekraczającym dwóch lat. Poza tym stawiany jest także warunek dotyczący tego, że skazany ubiegający się o WPZ musi wypełniać warunki zwolnienia obligatoryjnego. Chodzi tu głównie o ocenę całokształtu czynu sprawcy, jego osobowości oraz postępów w resocjalizacji. Również okres próby nie może wynosić mniej niż pozostały okres kary do odbycia. Co do skazanych na dożywotnie pozbawienie wolności przyjęto konieczność odbycia 15 lat pozbawienia wolności i wymaga się także, aby zwolnienie takiego skazanego było uzasadnione względami bezpieczeństwa publicznego. Spore trudności (także interpretacyjne w doktrynie) dotyczą tych samych skazanych, jeśli weźmie się pod uwagę przesłankę winy sprawcy i jej ciężaru przekraczającego poważnie stopień winy wymagany przy wymierzaniu kary dożywotniego pozbawienia wolności. W niemieckich warunkach decyzje w przedmiocie WPZ podejmuje wydział egzekucyjny Sądu Krajowego.

W Federacji Rosyjskiej do kręgu osób ubiegających się o WPZ zaliczono niemalą grupę skazanych nie tylko na karę pozbawienia wolności, ale także skazanych na prace poprawcze, ograniczenia w służbie wojskowej i służbę w oddziale dyscyplinarnym. Zwolnienia z reszty kary udziela się wówczas kiedy sąd jest przekonany o resocjalizacji skazanego i uwzględnia stosunek skazanego do nałożonych obowiązków, nagradzanie skazanego w trakcie odbywania kary oraz stosunek do zatrudnienia w więzieniu. Ustawodawca rosyjski przyjął różne wyznaczniki związane z możliwością ubiegania się o WPZ, a te związane z długością orzeczonej kary (1/3, 1/2, 2/3, 3/4), ale w każdym przypadku nie mniej niż 6 miesięcy. Skazani na dożywotnie pozbawienie wolności o WPZ mogą ubiegać się po odbyciu 25 lat pozbawienia wolności. Sąd udzielając WPZ może nałożyć na skazanego wielorakie obowiązki, nawet pomocy materialnej swojej rodzinie i poddania leczeniu specjalistycznemu.

W przypadku Szwajcarii (podobnie jak w Grecji) zastosowano dyskrejonalny system udzielania WPZ. Skazany może się ubiegać o nie, gdy jego zachowanie podczas odbywania kary jest właściwe i można przyjąć, że „będzie się dobrze prowadził na wolności”. Należy jednak wypełnić warunek minimalnego okresu pobytu w więzieniu (3 miesiące) i jednocześnie odbyć 2/3 kary. W sytuacji skazanych

na dożywotnie pozbawienie wolności okres ten wynosi 15 lat. Okres wyznaczonej próby powinien być nie krótszy niż 1 rok i nie dłuższy niż 5 lat (ten ostatni obowiązuje skazanych na dożywotnie pozbawienie wolności). W tym czasie jest wykonywany nadzór ochronny. W sytuacji osób naruszających obowiązki nałożone na okres próby, można odstąpić od umieszczenia skazanego w zakładzie karnym i zastosować instytucję formalnego upomnienia.

Szwedzkie rozwiązania to zwalnianie skazanych obligatoryjne, ale warunkowe. Wymaga się odbycia 2/3 kary, lecz nie mniej niż 1 miesiąc. Wcześniejsze zwolnienie dotyczy tylko skazanych na kary terminowe, dlatego skazanym na karę dożywotniego pozbawienia należy najpierw taką karę zamienić w drodze ulaskawienia i wówczas stosować zasady ogólne. Okres próby wyznacza się na czas do końca kary pozbawienia wolności, nie krócej jednak niż na 1 rok. Udzielając WPZ można nałożyć na skazanego szereg typowych w takim przypadku obowiązków, ale też gwarantuje się skazanemu pomoc w znalezieniu pracy i mieszkania, a także opiekę medyczną. W przypadku naruszenia warunków zwolnienia Rada Kuratorska może nałożyć dodatkowe obowiązki na skazanego, oddać pod dozór kuratorski lub zdecydować o utracie prawa do WPZ. Popęlnienie nowego przestępstwa powoduje odwołanie wcześniejszego zwolnienia, chociaż sąd może przyjąć łagodniejsze środki i np. wystosować tylko ostrzeżenie.

Z kolei w Wielkiej Brytanii zmiany z 2003 r. w *Criminal Justice Act* zlikwidowały wcześniejsze obligatoryjne zwolnienie warunkowe. Odtąd brytyjcy skazani na karę do 12 miesięcy pozbawienia wolności mogą się ubiegać o obligatoryjne zwolnienie po okresie wskazanym przez sąd, ale okres minimalny nie może być krótszy niż 2 tygodnie, a maksymalny niż 13 tygodni. Skazanym na kary powyżej 12 miesięcy podwyższono wymogi i te sprowadzono do konieczności odbycia połowy kary. W przypadku skazanych na dożywotnie pozbawienie wolności stosuje się terminy określone przez sąd, jednak te zależą od przesłanki związanej z tym, czy czyn, za który nastąpiło skazanie był wprost zagrożony karą dożywotniego pozbawienia wolności czy też nie.

We Włoszech funkcjonuje model fakultatywnego warunkowego zwolnienia polegający na tym, że skazany może być warunkowo zwolniony z reszty kary, jeśli odbył 30 miesięcy kary, ale pod warunkiem iż jest to połowa kary i do końca kary pozostało mniej niż 5 lat. Ta zasada nie ma zastosowania wobec recydywistów, tu podwyższono wymagania do odbycia co najmniej 4 lat kary i przekroczeniu 3/4 kary. Jeszcze surowiej potraktowano skazanych na dożywotnie pozbawienie wolności, przewidując konieczność odbycia 26 lat kary więzienia. Kryterium oceny to zachowanie skazanego w trakcie odbywania kary, a decyzje o udzieleniu i odwołaniu WPZ są podejmowane przez sąd dozorujący.

3. Rekomendacje Rady Europy dotyczące warunkowego przedterminowego zwolnienia

Wspólne dla państw członkowskich Rady Europy (dalej też RE) zasady dotyczące wykonywania kary pozbawienia wolności, a zwłaszcza te związane z warunkowym zwolnieniem skazanych zostały opracowane w Rekomendacji z 2003 r.²² We wstępie

²² Rekomendacja Rec (2003) 22 Komitetu Rady Ministrów dla państw członkowskich o warunkowym zwolnieniu przyjęta przez Komitet Ministrów 24.09.2003 r. podczas 853. spotkania zastępców ministrów.

do Rekomendacji Rada Europy uznała, że warunkowe zwolnienie jest „jednym z najskuteczniejszych i najbardziej konstruktywnych środków zapobiegania przestępczości i promowania powrotu do życia w społeczeństwie w ramach planowej, wspomaganej i nadzorowanej integracji więźniów ze społeczeństwem”. Jednocześnie Rada Europy swoje wsparcie dla propagowania idei warunkowego zwolnienia tłumaczyła tym, że kara pozbawienia wolności negatywnie wpływa na skazanego i uniemożliwia proces resocjalizacji, a poza tym obciąża społeczeństwo kosztami materialnymi. Takich skutków w przypadku warunkowego zwolnienia nie ma, a korzystanie z tego instrumentu pozostaje w zgodzie z zasadami sprawiedliwości i uczciwości. Rezolucja traktuje warunkowe zwolnienie jako element demokratycznego państwa prawnego wyznaczonymi kryteriami Konwencji z 1950 r.²³ i utrwalonej orzecznictwem Trybunału strasburskiego. Równocześnie podkreślono znaczenie wzrostu świadomości społecznej dla realizacji idei warunkowego zwolnienia, a nie jest to możliwe bez „wsparcia liderów politycznych, urzędników administracji, sędziów, prokuratorów, adwokatów i opinii publicznej, którym to osobom i grupom należy przedstawić szczegółowe wyjaśnienie przyczyn zmian zasad odbywania kary pozbawienia wolności”.

W załączniku do Rekomendacji umieszczono wyjaśnienie terminu „warunkowe zwolnienie”, które należy rozumieć jako „zwolnienie skazanego więźnia na indywidualnie określonych warunkach. Niniejsza definicja nie obejmuje amnestii i ułaskawień”. Tym samym zaliczono warunkowe zwolnienie do niezolacyjnych środków karnych. Generalnie celem tej instytucji powinno być wsparcie więźniów w przygotowaniu ich do życia na wolności i formę nadzoru nad ich zachowaniem. *In fine* warunkowe zwolnienie ma się przyczynić do zwiększenia bezpieczeństwa publicznego i obniżenia poziomu przestępczości w społeczeństwie, i nie powinno się wykluczać żadnego ze skazanych, także osób skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności. W sytuacji niemożności zastosowania warunkowego zwolnienia, np. z uwagi na niski wymiar kary pozbawienia wolności, proponuje się „szukanie” innych sposobów realizacji tych celów. Rekomendacja nakazuje państwu członkowskim RE takie postępowanie z osobami pozbawionymi wolności, aby te już na początku odbywania kary były zapoznawane z terminem i warunkami ubiegania się o WPZ. Jednocześnie sugeruje się ustalanie indywidualnych warunków zwolnienia w taki sposób, żeby zmniejszyć ryzyko powrotu do przestępstwa. W tym miejscu proponuje się nałożenie konkretnych obowiązków (np. zapłata odszkodowania, naprawienie szkody, podjęcia leczenia lub terapii, podjęcie nauki, szkolenia lub innej aktywności zawodowej, udziału w programach rozwoju zawodowego, zakaz zamieszkania lub przebywania w określonych miejscach). Zasadniczo zaleca się też konieczność wprowadzenia indywidualnego dozoru z warunkami i koniecznymi środkami proporcjonalnymi do nieodbytej części kary.

Rezolucja oczekuje, że państwa członkowskie podejmą odpowiednie działania na rzecz przygotowania skazanych do warunkowego zwolnienia. Chodzi tu o współpracę pracowników więziennictwa z osobami sprawującymi dozór i to w terminie umożliwiającym zakończenie tych przygotowań przed upływem minimalnego lub

²³ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

ustalonego okresu odbywania kary. Sugeruje się tu realizację odpowiednich programów motywujących do uczestnictwa w kursach i szkoleniach, a także modyfikację wykonywania kary w kierunku powrotu do życia na wolności. W tym celu nie powinno się marginalizować relacji rodzinnych, a także kontaktów z podmiotami pozawięziennymi i należy umożliwiać nawiązywanie lub odbudowę tych relacji też w formie przerw w karze. Służby penitencjarne powinny również wcześniej zapoznać zainteresowane osoby z warunkami pobytu na wolności oraz środkami dozoru, a także informować o potencjalnych zagrożeniach oraz skutkach naruszenia warunków zwolnienia przed terminem.

Z rezolucji wynika także, że to państwa członkowskie RE posiadają legitymację do ustalenia minimalnego okresu kary, po którym więźniowie mogą się ubiegać o WPZ. Jednak obowiązkiem właściwych organów państwowych jest wszczęcie odpowiedniej procedury niezwłocznie po odbyciu tego minimum. Poza tym kryteria uzyskania prawa do WPZ powinny być jasne i wyraźne, a także „realistyczne”. Pod tym ostatnim pojęciem kryje się „uwzględnienie cech osobowości więźnia oraz uwarunkowania społeczne i ekonomiczne a także dostępność programów powrotu do życia w społeczeństwie”. Rada Europy zaleca również ostrożność i rozwagę organów podejmujących decyzje w sprawie WPZ w zakresie uwzględnienia kryterium znalezienia zatrudnienia podczas warunkowego zwolnienia. Chodzi o to, że „brak możliwości znalezienia pracy podczas warunkowego zwolnienia nie powinien stanowić podstawy do odmowy lub opóźnienia jego przyznania”. Takie zastrzeżenie dotyczy także braku stałego miejsca zamieszkania, w takiej sytuacji należy zapewnić miejsce tymczasowe. Generalnie sugeruje się taki *modus operandi*, żeby zapewnić warunkowe zwolnienie wszystkim więźniom spełniającym minimalne kryteria gwarantujące ich powrót do społeczeństwa, i to „w charakterze porządných obywateli”. Jednocześnie w rezolucji postanowiono, że to na organach władzy spoczywa obowiązek wykazania, że więzień nie spełnia tych kryteriów. Poza tym wymaga się od państw członkowskich wyznaczania terminu ponownego rozpoznania wniosku o WPZ w decyzji odmawiającej warunkowego zwolnienia. Przewiduje się także możliwość ponownego wnioskowania o WPZ w sytuacji pojawienia się okoliczności istotnych i korzystnych dla wnioskodawców. Rezolucja stawia też oczekiwania co do bezwzględnego określania w prawie państwowym okresów odbywania kary, po którym można się ubiegać o warunkowe zwolnienie. Również przesunięcie terminu WPZ powinno być określone w przepisach i dotyczyć tylko nadzwyczajnych okoliczności, a „decyzja o przesunięciu terminu zwolnienia powinna uwzględniać nowy termin zwolnienia”.

Wymaga się też, aby organ ustalający warunki zwolnienia lub podejmujący decyzje w sprawie ustanowienia dozoru posiadał dostateczną wiedzę na temat osobistej sytuacji więźnia (np. pisemne sprawozdania, ustne oświadczenia pracowników zakładu karnego). Tego typu informacje powinny być także udostępniane osobom sprawującym dozór nad zwolnionym warunkowo więźniem. Ważne jest też dobre uświadomienie zwalnianego warunkowo więźnia co do istoty nałożonych na niego obowiązków (warunków), a także faktu konieczności poddania się kontroli, konsekwencji naruszeń warunków zwolnienia, ale także możliwości uzyskania pomocy ze strony odpowiednich organów w trakcie warunkowego zwolnienia.

W przypadku „drobnych” naruszeń wyznaczonych warunków, organ stojący zobowiązany jest do zawiadomienia osoby warunkowo zwolnionej oraz

do ostrzeżenia jej o skutkach z tym związanych. Natomiast, jeśli naruszenie nosi cechy „istotności”, wówczas rezolucja zaleca bardziej zdecydowane działanie, czyli zgłoszenie tego faktu uprawnionemu organowi. Jednak sugerowane jest wyważone działanie dostosowane do indywidualnego przypadku, a nie generalizowanie.

Ta sama rezolucja nakazuje państwu członkowskim RE stosowanie gwarancji proceduralnych związanych z podejmowaniem decyzji o przyznaniu, opóźnieniu lub odwołaniu WPZ, a także wyznaczaniu lub zmianie warunków i środków dotyczących WPZ. Chodzi o możliwość osoby skazanej osobistego wysłuchania i uzyskania pomocy oraz prawo dostępu do stosownej dokumentacji. Organ podejmujący decyzję powinien szczegółowo uwzględniać wszelkie okoliczności popierające wniosek dotyczący skazanego, a decyzja ta powinna zawierać uzasadnienie i być przekazywana w formie pisemnej. Przewiduje się także prawo zaskarżenia decyzji ze względu na ewentualne uchybienia zarówno materialnoprawne, jak i proceduralne, a przepisy dotyczące sposobu oraz terminów zaskarżenia powinny być znane skarżącym.

Poza tym proponuje się usprawnianie procesu decyzyjnego dotyczącego udzielania WPZ, poprzez np. organizację sesji informacyjnych i programów przeznaczonych dla organów podejmujących przedmiotowe decyzje. Jednocześnie zobowiązuje się organy państwowe do wsparcia działań na rzecz popularyzowania idei WPZ oraz prowadzenia konsultacji społecznych dotyczących nowych rozwiązań w tym zakresie. Rada Europy zaleca aktywność wszystkich środowisk, też akademickich i medialnych, w kierunku zwrócenia społecznej uwagi na cele i pozytywne skutki stosowania warunkowych zwolnień. Takie działania powinny być wsparte prowadzonymi badaniami i poparte danymi statystycznymi, uwzględniającymi szeroko rozumiane aspekty stosowanych zwolnień warunkowych. Należy tu zwrócić uwagę na opłacalność stosowania WPZ, skuteczność WPZ (mierzonej poprzez spadek powrotności do przestępstwa), zakres przystosowania się do wolności warunkowo zwolnionych, wpływ programów warunkowych zwolnień na orzekanie kar i środków karnych, a także charakter programów przygotowujących skazanych do WPZ. W zakresie statystyk Rezolucja zaleca uwzględnienie takich danych, jak liczba więźniów którym przyznano WPZ w odniesieniu do liczby więźniów mogących się o nie ubiegać, wymiar kary i rodzaj popełnionych przestępstw, część kary odbytej przed uzyskaniem WPZ, liczba odwołań WPZ, wskaźnik recydywy oraz karalność, a także „historia społeczno-demograficzna warunkowo zwalnianych więźniów”.

II. BADANIE EMPIRYCZNE POŁĄCZONE Z ANALIZĄ OBOWIĄZUJĄCYCH AKTUALNIE W POLSCE REGULACJI PRAWNYCH DOTYCZĄCYCH WARUNKOWEGO PRZEDTERMINOWEGO ZWOLNIENIA

1. Próba badawcza

W ramach badania empirycznego przeprowadzono analizę akt spraw związanych bezpośrednio z problematyką warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Do badania wybrano sprawy, w których w drugim kwartale 2013 r. pozytywnie rozpatrzono wnioski o udzielenie skazanym warunkowego przedterminowego

zwolnienia z odbycia reszty kary. Wybór właśnie tego okresu był podyktowany dwiema okolicznościami: po pierwsze – badający chcieli mieć pewność, że przed rozpoczęciem badania doszło do zakończenia okresu próby (oraz sześciomiesięcznego okresu, w którym możliwe jest odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia; zob. art. 82 k.k.), ewentualnie – do odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia, po drugie zaś – badający chcieli uzyskać karty karne sprawców, których sprawy zostały przeanalizowane w ramach projektu badawczego w celu sprawdzenia, czy w czasie po upływie okresu próby weszli oni (bądź nie) w konflikt z prawem; konieczne było zatem dokonanie doboru spraw w taki sposób, by został jeszcze zapewniony odpowiedni okres katamnezy²⁴.

Drugi kwartał 2013 r. miał według przewidywań spełniać (i spełnił ostatecznie) te dwa warunki, z uwagi na ustalony²⁵ średni wymiar prawomocnie orzeczonych kar pozbawienia wolności (bez kary dożywotniego pozbawienia wolności i kary 25 lat pozbawienia wolności) wykonywanych w roku 2012 (32,52 miesiąca; zob. tabela 1) oraz w roku 2013 (32,97 miesiąca; zob. tabela 1) oraz z uwagi na długości okresów próby przewidziane w art. 80 k.k., zgodnie z którym: „§ 1. W razie warunkowego zwolnienia czas pozostały do odbycia kary stanowi okres próby, który jednak nie może być krótszy niż 2 lata ani dłuższy niż 5 lat. § 2. Jeżeli skazanym jest osoba określona w art. 64 § 2, okres próby nie może być krótszy niż 3 lata”, a także z uwagi na przesłanki formalne warunkowego przedterminowego zwolnienia przewidziane w art. 78 k.k., zgodnie z którym: „§ 1. Skazanego można warunkowo zwolnić po odbyciu co najmniej połowy kary. § 2. Skazanego określonego w art. 64 § 1 można warunkowo zwolnić po odbyciu dwóch trzecich kary, natomiast określonego w art. 64 § 2 po odbyciu trzech czwartych kary”.

Wskazane wyżej dane pozwalały bowiem przypuszczać, że średnia długość okresu próby będzie wynosiła 2–3 lata.

W oparciu o dane Biura Penitencjarnego Centralnego Zarządu Służby Więziennej (dalej CZSW)²⁶ ustalono, że w całym roku 2013 pozytywnie rozpatrzono 19830 wniosków o udzielenie warunkowego przedterminowego zwolnienia; natomiast w drugim kwartale 2013 r. pozytywnie rozpatrzono 5100 wniosków (zob. tabela 2).

²⁴ Stworzyć to miały warunki do zbadania efektywności warunkowego przedterminowego zwolnienia i ustalenia zależności pomiędzy nią a sposobem dokonywania prognoz kryminologicznych przez sądy (z tego też względu do badania wybrano wyłącznie sprawy, w których udzielono ostatecznie warunkowego przedterminowego zwolnienia). Oczywiście – autorzy są w pełni świadomi tego, że: „Badanie efektywności warunkowego przedterminowego zwolnienia jako środka probacyjnego jest utrudnione z powodu niemożności ścisłego określenia czynów zabronionych, którymi sprawca powraca do przestępstwa (przestępstwa nieujawnione). Nie jest też możliwe ścisłe określenie sytuacji, które – poza obligatoryjnymi – powinny takie odwołanie powodować, mimo że to następstwo nie jest konieczne. Dlatego efektywność warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary można, w celach badawczych, wyrazić precyzyjnie tylko jako odsetek osób nieskazanych w okresie próby (i po nim – dop. autorów) wśród osób warunkowo zwolnionych albo odsetek tych, którym warunkowego zwolnienia nie odwołano, ani z uwagi na czyn, ani zachowanie (podlegające jednak ocenie, z natury rzeczy niejednoznacznej) z tego okresu” (M. Jankowski, S. Momot, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie – wybrane aspekty praktyki*, Warszawa 2012, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS_Jankowski-M.-Momot-St._WPZ.pdf, s. 1 (dostęp: 3.12.2018 r.)). Niestety, jeżeli chodzi o karty karne skazanych, to ostatecznie nie udało się ich uzyskać.

²⁵ https://www.sw.gov.pl/uploads/5846c007_9380_4602_b12e_213cc0a80015_rok_2013.pdf, s. 12 (dostęp: 3.12.2018 r.).

²⁶ https://www.sw.gov.pl/uploads/5846c007_9380_4602_b12e_213cc0a80015_rok_2013.pdf, s. 18 (dostęp: 3.12.2018 r.).

Tabela 1 Średni wymiar kary				
Wyszczególnienie	Aktualnie wykonywane orzeczenia			
	Średni wymiar (w miesiącach)		Mediana (w miesiącach)	
	2012	2013	2012	2013
prawomocnie orzeczonej kary pozbawienia wolności (bez kary dożywotniego pozbawienia wolności)	38,43	39,27	24,00	24,00
prawomocnie orzeczonej kary pozbawienia wolności (bez kary dożywotniego pozbawienia wolności i kary 25 lat pozbawienia wolności)	32,52	32,97	24,00	24,00
zastępczej kary pozbawienia wolności	3,45	3,62		
innych środków izolacyjnych	0,55	0,64		

Źródło: Biuro Informacji i Statystyki CZSW.

Tabela 2 Warunkowe zwolnienia – wnioski rozpatrzone pozytywnie						
Wyszczególnienie	Ogółem		Okres			
	2012	2013	I kwartał	II kwartał	III kwartał	IV kwartał
Ogółem	21 803	19 830	4 905	5 100	4 768	5 057
Wniosek dyrektora zakładu karnego	13030	11 731	2 902	3 061	2 784	2 984
– grupa M	180	165	41	41	40	43
– grupa P	9167	8 141	2 036	2 083	1 955	2 067
– grupa R	3683	3 425	825	937	789	874
– grupa W	0	0	0	0	0	0
Wniosek prokuratora lub sądu, sądowego kuratora zawodowego, skazanego, obrońcy lub pełnomocnika	8767	8 097	2 003	2 039	1 983	2 072
– grupa M	131	144	41	35	26	42
– grupa P	4730	4 176	1 034	1 062	1 051	1 029
– grupa R	3906	3 777	928	942	906	1 001
– grupa W	0	0	0	0	0	0
Warunkowo przedterminowo zwolnieni przez sąd z urzędu	6	2	0	0	1	1
– grupa M	0	0	0	0	0	0
– grupa P	3	0	0	0	0	0
– grupa R	3	2	0	0	1	1
– grupa W	0	0	0	0	0	0

Źródło: Dane Biura Penitencjarnego CZSW.

Ustalono przy tym, że w drugim kwartale 2013 r. skazani odbywający karę po raz pierwszy (3145 przypadków) stanowili ok. 62% osób, którym udzielono wówczas warunkowego przedterminowego zwolnienia, recydywiści penitencjarni (1879 przypadków) stanowili ok. 37% osób, którym udzielono wówczas warunkowego przedterminowego zwolnienia, a nieletni (76 przypadków) – ok. 1% osób, którym udzielono wówczas warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Zdecydowawszy, że badaniem zostanie objętych ok. 10% wszystkich spraw z drugiego kwartału 2013 r., i że warto zachować względną proporcję badanych

spraw, przynajmniej jeśli chodzi o skazanych odbywających karę po raz pierwszy oraz recydywistów penitencjarnych, zwrócono się do wszystkich sądów okręgowych (45) z prośbą o nadesłanie: 1) akt pierwszych 3 spraw (według kolejności orzeczeń), w których w drugim kwartale 2013 r. orzeczono warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary w stosunku do recydywistów penitencjarnych; 2) akt pierwszych 7 spraw (według kolejności orzeczeń), w których w drugim kwartale 2013 r. orzeczono takie zwolnienie w stosunku do odbywających karę po raz pierwszy; 3) akt wszystkich spraw, w których w drugim kwartale 2013 r. orzeczono takie zwolnienie w stosunku do młodocianych²⁷.

Ostatecznie uzyskano 555 spraw, z czego 540 było zdalnych do wykorzystania w badaniu.

2. Metoda badawcza

Badanie empiryczne przeprowadzono w oparciu o ankietę, która miała ujednoczyć sposób analizy poszczególnych spraw przez poszczególnych badających. Ankietę zamieszczono na końcu raportu.

W kontekście ankiety może się pojawić (w szczególności) pytanie, dlaczego uwzględniono w niej takie, a nie inne grupy czynników oraz szczegółowe czynniki mogące mieć wpływ na podjęcie decyzji w sprawie warunkowego przedterminowego zwolnienia. Konkretniej zaś – dlaczego w pytaniach nr 16, 20 i 39 pojawiły się następujące grupy czynników: 1) okoliczności popełnienia przestępstwa i zachowanie po jego popełnieniu; 2) sposób życia przed popełnieniem przestępstwa; 3) uprzednia karalność i stosowane uprzednio środki probacyjne; 4) zachowanie w zakładzie karnym (wewnątrz); 5) zachowanie w zakładzie karnym (na zewnątrz, np. przepustki, praca poza ZK²⁸); 6) warunki osobiste; 7) właściwości osobiste; 8) stan zdrowia fizycznego i psychicznego; 9) uzależnienie od alkoholu, narkotyków etc.; 10) postawa; a w pytaniach 17, 21 i 40 następujące pojedyncze czynniki: 1) płeć; 2) wiek; 3) stan zdrowia; 4) uzależnienie; 5) dotychczasowy sposób życia (przed ZK); 6) przynależność społeczna; 7) zawód wyuczony/wykonywany na wolności (przed ZK); 8) zawód wyuczony/wykonywany w zakładzie karnym; 9) miejsce pracy na wolności (przed ZK); 10) wykształcenie uzyskane na wolności (przed ZK); 11) wykształcenie uzyskane w zakładzie karnym; 12) miejsce zamieszkania w chwili popełnienia przestępstwa; 13) stan rodzinny w chwili popełnienia przestępstwa; 14) warunki materialne i zarobki w chwili popełnienia przestępstwa; 15) ogólna ocena zachowania w zakładzie karnym; 16) stosunek do pracy w zakładzie karnym; 17) stosunek do nauki w zakładzie karnym; 18) stopień wykonywania zadań określonych w indywidualnym programie oddziaływania lub indywidualnym programie terapeutycznym; 19) cechy osobowości; 20) postawa życiowa; 21) postawa wobec popełnionego przestępstwa i osoby pokrzywdzonej; 22) perspektywy po warunkowym zwolnieniu; 23) stosunek do przełożonych; 24) stosunek do współosadzonych; 25) udział w podkulturze przestępczej (w ZK);

²⁷ W przypadku młodocianych zwrócono się o wszystkie sprawy, a wynikało to z faktu, że spraw tych było bardzo mało.

²⁸ Zakład karny – dalej też ZK.

26) stosunek do regulaminu; 27) nagrody/kary w zakładzie karnym; 28) wykonywanie poleceń; 29) opis zachowań szczegółowych; 30) sposób wykorzystywania wolnego czasu; 31) zachowanie na wolności w czasie przerw w odbywaniu kary; 32) rodzaj popełnionego przestępstwa; 33) okoliczności popełnienia przestępstwa i zachowanie po jego popełnieniu; 34) historia skazań (z wyłączeniem obecnego); 35) historia wcześniejszych środków związanych z poddaniem sprawcy próbie; 36) zachowanie w czasie poprzednich pobytów w zakładach karnych.

I tak – jeżeli chodzi o grupy czynników przewidziane w pytaniach nr 16, 20 i 39, to są to – przynajmniej w części – odpowiedniki grup czynników przewidzianych w art. 77 § 1 k.k., zgodnie z którym: „Skazanego na karę pozbawienia wolności sąd może warunkowo zwolnić z odbycia reszty kary tylko wówczas, gdy jego postawa, właściwości i warunki osobiste, okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, że skazany po zwolnieniu będzie stosował się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego i przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa”. We wskazanych wyżej pytaniach w sposób wyraźny wyróżniono wszakże: 1) okoliczności popełnienia przestępstwa i zachowanie po jego popełnieniu; 2) zachowanie w zakładzie karnym (wewnątrz) i zachowanie w zakładzie karnym (na zewnątrz, np. przepustki, praca poza ZK), jako odpowiednik „zachowania w czasie odbywania kary”; 3) warunki osobiste, oraz 4) właściwości osobiste; przy czym z tej ostatniej grupy wyodrębniono w osobne kategorie stan zdrowia fizycznego i psychicznego skazanego oraz jego uzależnienie od alkoholu, narkotyków itd.

Sposób życia skazanego przed popełnieniem przestępstwa oraz (wyodrębniona z tej grupy w osobną kategorię) uprzednia karalność skazanego i stosowane wobec niego uprzednio środki probacyjne stanowią natomiast odpowiednik okoliczności „sposób życia przed popełnieniem przestępstwa” przewidzianej w poprzedniej wersji art. 77 § 1 k.k. Czynniki te zostały wyróżnione w pytaniach nr 16, 20 i 39 z trzech względów: 1) badający chcieli sprawdzić, czy pomimo zmian w przepisach są one wciąż brane pod uwagę przez sądy; 2) badający uznają je za ważne z perspektywy dokonania adekwatnej prognozy kryminologicznej²⁹; 3) badający uznają, że wciąż powinny być one uwzględniane przez sądy przy decydowaniu o udzieleniu (bądź nie) warunkowego przedterminowego zwolnienia.

To ostatnie stwierdzenie może, rzecz jasna, budzić pewne wątpliwości. Skoro bowiem zmieniono – jak już wyżej wskazano – pierwotne brzmienie art. 77 § 1 k.k.³⁰, które było następujące: „Skazanego na karę pozbawienia wolności sąd może warunkowo zwolnić z odbycia reszty kary tylko wówczas, gdy jego postawa, właściwości i warunki osobiste, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa, okoliczności

²⁹ Zob. A Jaworska-Wieloch, *Odwolanie warunkowego zwolnienia*, Warszawa 2016, s. 224. Badający przyznają przy tym – oczywiście – rację S. Lelentalowi, że: „Ocena wartości prognostycznej tej przesłanki musi uwzględniać fakt, iż w skrajnych sytuacjach jest ona dokonywana po upływie zaledwie kilku miesięcy od daty wyroku skazującego albo co najmniej 25 lat w wypadku skazanych na karę pozbawienia wolności. W odniesieniu do konkretnych skazanych skala wartości prognostycznej sposobu ich życia musi być niesłychanie zróżnicowana, a wartość ta może być znaczna albo nie mieć żadnego znaczenia” (S. Lelental, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie [w:] Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, t. 6, red. M. Melezini, Warszawa 2016, s. 1179).

³⁰ Brzmienie to zmieniono w interesującym nas zakresie ustawą z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 240, poz. 1431).

jego popełnienia oraz zachowanie po popełnieniu przestępstwa i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, iż skazany po zwolnieniu będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa”, a zatem usunięto z analizowanego przepisu interesującą nas okoliczność sposobu życia skazanego przed popełnieniem przestępstwa, to można by uznać, że uwzględnianie czynników takich, jak sposób życia skazanego przed popełnieniem przestępstwa oraz jego uprzednia karalność i stosowane wobec niego uprzednio środki probacyjne, jest postępowaniem *contra legem*.

Podkreślenia wymaga jednak, że sprawa ta nie jest taka oczywista. Jak wskazuje S. Lelental: „W aktualnym stanie prawnym «sposób życia przed popełnieniem przestępstwa» nie jest wprawdzie samoistną i odrębną przesłanką, na podstawie której – zgodnie z treścią art. 77 § 1 KK powinna być sformułowana wobec skazanego prognoza kryminologiczno-społeczna, to jednak musi być uwzględniona «(...) w ramach ogólnie określonej przesłanki «warunków i właściwości osobistych», o których mowa w tym przepisie, na którą składa się również aktualna jego postawa i efekty resocjalizacyjne w czasie odbywania kary pozbawienia wolności»³¹. Co więcej – sposób życia skazanego przed popełnieniem przestępstwa może stanowić jeden z elementów służących ustaleniu postawy skazanego, o której aktualnie mowa w art. 77 § 1 k.k.; jak bowiem wskazuje W. Rodakiewicz: „Postawę skazanego jako okoliczność najbardziej ogólną należy postrzegać przez pryzmat jego zachowań poprzedzających popełnienie przestępstwa, jak też po jego popełnieniu. Z punktu widzenia prognozy kryminologicznej ocena postawy skazanego dotyczyć powinna tylko tego zachowania i postępowania, które nie wiąże się bezpośrednio z popełnionym przez niego czynem. Podstawa oceny tego elementu opierać się może przede wszystkim na wywiadzie środowiskowym, na przykład przez określenia: życzliwy stosunek do ludzi, gotowość do przychodzenia innym z pomocą, niekonfliktowe stosunku międzysąsiedzkie i dobre relacje społeczne”³².

Podkreślenia wymaga wreszcie, że ziszczenie się wszystkich ustawowych elementów pozwalających na zastosowanie warunkowego przedterminowego zwolnienia nie przesądza o konieczności skorzystania przez sąd z instytucji przewidzianej w art. 77 § 1 k.k. Instytucja ta ma charakter fakultatywny, wszak ustawodawca wyraźnie wskazuje, że pomimo spełnienia wszystkich ustawowych warunków (warunków można by rzec – minimalnych) sąd „tylko” może, a więc nie musi zadecydować o jej zastosowaniu³³. Należy się zatem zgodzić z A. Zollm, że: „Zbyt kategoryczne jest stanowisko, że prognoza może być stawiana tylko w oparciu o wymienione przesłanki. W art. 77 § 1 wymienione zostały przesłanki prognostyczne, które muszą być uwzględnione, co nie oznacza, że inne nie mogą być brane pod uwagę”³⁴.

³¹ S. Lelental, *Warunkowe...* [w:] *Kary...*, t. 6, s. 1179.

³² W. Rodakiewicz, *Warunkowe zwolnienie młodocianych z reszty kary pozbawienia wolności*, Kolonia 2005, s. 150. Zob. też A. Jaworska-Wieloch, *Odwolanie...*, s. 95.

³³ Sformułowanie „sąd może warunkowo zwolnić z odbycia reszty kary tylko wówczas, gdy” oznacza, że sąd może orzec warunkowe przedterminowe zwolnienie wtedy tylko, gdy okoliczności wskazane w art. 77 § 1 k.k. za tym przemawiają. Fakt, że pomimo to, iż okoliczności wskazane w art. 77 § 1 k.k. przemawiają za warunkowym przedterminowym zwolnieniem, sąd nie musi, lecz „tylko” może orzec warunkowe przedterminowe zwolnienie, wyraźnie wskazuje przy tym, że wymogi przewidziane w art. 77 § 1 k.k. to wymogi minimalne, które muszą zostać spełnione w danej konkretnej sprawie, ale jednocześnie – nie wymogi jedyne.

³⁴ A. Zoll, *Komentarz do art. 77 k.k.* [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna*. Tom I, Część II; *Komentarz do art. 53–116*, red. A. Zoll, wyd. V [online], Warszawa, 25.10.2018 r. (dostęp: 8.12.2018 r.). Dostępny

W konsekwencji – należy uznać, że również inne okoliczności (inne niż te wymienione w art. 77 § 1 k.k.), istotne z perspektywy dokonania adekwatnej prognozy kryminologicznej, mogą, a niektóre wręcz muszą być brane przez sąd pod uwagę przy decydowaniu o skorzystaniu (bądź nie) z instytucji przewidzianej w art. 77 § 1 k.k.

Szczegółowe czynniki mogące mieć wpływ na podjęcie decyzji w sprawie warunkowego przedterminowego zwolnienia, które pojawiły się w pytaniach nr 17, 21 i 40 zostały natomiast wyróżnione w oparciu o ustalenia zaprezentowane w tym zakresie w literaturze przedmiotu, w szczególności zaś w pracy A. Tobisa³⁵. Wszystkie te czynniki – według badających – mogą zostać wzięte pod uwagę przez sąd przy orzekaniu w sprawie możliwości skorzystania przez skazanego z instytucji przewidzianej w art. 77 § 1 k.k.³⁶

na stronie: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587712971/510411>, teza 9. Odmienne: G. Goniewicz, *Pozytywna prognoza kryminologiczna jako przesłanka stosowania środków probacyjnych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2017/4, s. 116–117; T. Kalisz, *Warunkowe...*, s. 180–181; J. Lachowski, *Warunkowe...*, s. 207, S. Lelental, *Warunkowe...* [w:] *Kary...*, t. 6, s. 1190. W kontekście sposobu życia przed popełnieniem przestępstwa G. Goniewicz twierdzi wręcz, że: „Badanie przez sąd dotychczasowego sposobu życia sprawcy jest uzasadnione w kontekście orzekania warunkowego umorzenia oraz warunkowego zawieszenia. Środki te stanowią bowiem bezpośrednią reakcję na przestępstwo. Tymczasem orzekanie o warunkowym zwolnieniu odbywa się już po odbyciu odpowiedniego *quantum* kary, co niejednokrotnie ma miejsce wiele lat po orzekaniu w przedmiocie odpowiedzialności karnej. Podobnie jak w przypadku celów kary – badanie pozytywnej prognozy kryminologicznej skazanego przez pryzmat jego życia przed popełnieniem przestępstwa mogłoby prowadzić do nadmiernej surowości przy rozpatrywaniu wniosków o udzielenie warunkowego zwolnienia. Co więcej, mogłoby to zniechęcić skazanych do podejmowania próby resocjalizacji, skoro niezależnie od poczynionych w tym zakresie postępów sąd penitencjarny miałby prawo odmówić im udzielenia warunkowego zwolnienia ze względu na negatywną ocenę jego wcześniejszego sposobu życia” (G. Goniewicz, *Pozytywna...*, s. 130).

³⁵ A. Tobis, *Podstawy faktyczne orzeczeń o warunkowych zwolnieniach (według opinii więziennych i akt procesu karnego)*, Poznań 1968, s. 190.

³⁶ Zob. w tym zakresie również § 37 ust. 2 (już nieobowiązującego) Zarządzenia Nr 2/04 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 24.02.2004 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych (Dz.Urz.CZSW.2004.1.2), zgodnie z którym: „2. Czynnikiami rokującymi pozytywnie, które zwiększają prawdopodobieństwo, że skazany powróci do zakładu karnego w wyznaczonym terminie, będzie przestrzegał porządku prawnego w czasie pobytu poza zakładem oraz realizuje cele, dla których udzielono mu zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu, są w szczególności: 1) posiadanie przez skazanego stałego miejsca zamieszkania oraz wskazanie miejsca pobytu poza zakładem do którego zamierza się udać; 2) stwierdzenie istnienia w rodzinie skazanego lub u osoby bliskiej, u której będzie przebywał, warunków finansowych zapewniających skazanemu właściwy pobyt w ramach udzielonego zezwolenia; 3) posiadanie przez skazanego rodziny lub innej osoby bliskiej lub godnej zaufania oraz istnienie pomiędzy skazanym, a tymi osobami więzi emocjonalnej udokumentowanej i potwierdzonej przez stale i serdeczne kontakty wzajemne; 4) brak konfliktów między skazanym a jego rodziną, o ile będzie u niej przebywał w czasie pobytu poza zakładem lub będzie ją odwiedzał; 5) brak w rodzinie skazanego, u której zamierza spędzić czas poza zakładem lub w bezpośrednim otoczeniu społecznym, przejawów patologii, takich jak: alkoholizm, uzależnienie od środków odurzających lub substancji psychotropowych, przestępczość; 6) stwierdzony u skazanego brak uzależnień; 7) stwierdzony brak zaburzeń osobowości u skazanego lub stwierdzone panowanie przez niego nad wcześniej wyrobionymi negatywnymi reakcjami nawykowymi na sytuację trudną; 8) w wypadku stwierdzenia u skazanego uzależnienia od alkoholu lub środków odurzających – przebyte leczenie odwykowe oraz stwierdzona motywacja do zachowania abstynencji; 9) pozytywna ocena wykonywania przez skazanego zadań wynikających z indywidualnego programu oddziaływań, o ile odbywa on karę w systemie programowanego oddziaływania; 10) brak przynależności do grup przestępczych; 11) brak związków ze środowiskiem przestępczym na wolności; 12) brak stwierdzonej systematyczności dokonywania przez skazanego przestępstw; 13) pozytywnie zakończony okres próby w trakcie korzystania przez skazanego z warunkowego przedterminowego zwolnienia podczas uprzednio odbywanych kar; 14) brak przypadku niepowrotu lub nieuzasadnionego spóźnienia skazanego w trakcie udzielanych mu zezwoleń na czasowe opuszczenie zakładu karnego lub przerw w odbywaniu kary pozbawienia wolności. 3. Czynniki rokującymi negatywnie, które zwiększają prawdopodobieństwo niepowrotu skazanego do zakładu karnego lub nieterminowego powrotu albo też dokonania przez skazanego przestępstwa w trakcie pobytu poza zakładem, są w szczególności: 1) brak stałego miejsca zamieszkania; 2) niemożność wskazania przez skazanego miejsca, w którym będzie przebywał w trakcie pobytu poza zakładem; 3) nieposiadanie przez skazanego rodziny lub innej osoby bliskiej, u której mógłby spędzić czas w trakcie pobytu poza zakładem; 4) posiadanie rodziny, z którą skazany

Na koniec tej części pracy, należy jeszcze wskazać, że analizy poszczególnych regulacji prawnych dotyczących warunkowego przedterminowego zwolnienia (a także analizy czynników przewidzianych w art. 77 § 1 k.k., którą przeprowadzono powyżej) dokonano w oparciu o derywacyjną koncepcję wykładni prawa. Oczywiście nie jest to jedyna koncepcja wykładni tekstu prawnego wypracowana w polskiej nauce prawa (zob. chociażby tradycyjną koncepcję wykładni autorstwa E. Waśkowskiego; konstrukcyjną koncepcję wykładni autorstwa S. Frydmana; semantyczną intensjonalną koncepcję wykładni autorstwa J. Wróblewskiego; semantyczną ekstensjonalną koncepcję wykładni autorstwa J. Hertricha-Woleńskiego; prawniczą koncepcję interpretacji humanistycznej autorstwa L. Nowaka; komputacyjną koncepcję wykładni autorstwa F. Studnickiego; poziomową koncepcję wykładni autorstwa R. Sarkowicza czy argumentacyjną koncepcję wykładni L. Morawskiego). Niemniej to właśnie derywacyjna koncepcja wykładni – w przekonaniu autorów niniejszej pracy – najpełniej i zarazem najprecyzyjnie opisuje przebieg wykładni tekstu prawnego, a przy tym – jest koncepcją zintegrowaną z innymi koncepcjami wykładni, co również stanowiło istotny argument na rzecz jej wykorzystania³⁷.

3. Wyniki badania

W próbie znalazło się 507 (tj. ok. 93,8% wszystkich badanych) skazanych odbywających kary w zakładach karnych, 30 (tj. ok. 5,6% wszystkich badanych)

jest w konflikcie, a mimo to jest to jedyne możliwe miejsce jego pobytu poza zakładem; 5) posługiwanie się przez skazanego przemocą wobec członków rodziny; 6) występowanie w rodzinie skazanego, u osoby mu bliskiej, albo u samego skazanego alkoholizmu lub narkomanii, albo przestępczości; 7) brak zapewnienia skazanemu środków materialnych na czas pobytu poza zakładem; 8) stwierdzenie u skazanego braku motywacji do leczenia uzależnienia z powodu negacji potrzeby leczenia; 9) stwierdzenie u skazanego zaburzeń osobowości utrudniających wchodzenie przez niego w role społeczne pełnione w środowisku otwartym; 10) uprzednie przebywanie przez skazanego w zakładzie poprawczym; 11) uprzednia wielokrotna karalność; 12) silne związki skazanego ze środowiskiem przestępczym na wolności; 13) negatywna ocena wykonywania przez skazanego zadań określonych dla niego w indywidualnym programie oddziaływania, o ile odbywa on karę w systemie programowanego oddziaływania; 14) brak motywacji skazanego do odbywania kary w systemie programowanego oddziaływania; 15) fakt popełnienia przestępstwa w trakcie obecnie lub uprzednio odbywanej kary; 16) nieuzasadnione spóźnienie z otrzymanym zezwoleniem na czasowe opuszczenie zakładu karnego albo z otrzymanej przerwy w wykonywaniu kary pozbawienia wolności; 17) uprzednie odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia; 18) *prowadzenie* przez sąd postępowania przeciwko skazanemu w innej sprawie; 19) niedawne wystąpienie zmiany w sytuacji prawnej skazanego takie jak orzeczenie kolejnego wyroku przedłużającego pobyt skazanego w zakładzie; 20) fakt otrzymania bezpośrednio przed przewidywanym terminem wykorzystania przez skazanego zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego, odmownego postanowienia sądu *penitencjarnego* w przedmiocie udzielana skazanemu warunkowego zwolnienia lub przerwy w odbywaniu kary”. Zgodnie natomiast z § 26 (obowiązującego) Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 14.08.2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. z 2013 r. poz. 1067): „Prognoza kryminologiczno-społeczna powinna zawierać w szczególności analizę czynników charakteryzujących: 1) środowisko rodzinne; 2) cechy osobowości wraz z uwzględnieniem stopnia samodyscypliny oraz skłonności do używania przemocy; 3) problem alkoholowy skazanego albo uzależnienie od środków odurzających lub substancji psychotropowych; 4) przebyte leczenie odwykowe, a także motywację do zachowania abstenencji; 5) drogę wykołajenia społecznego wraz z określeniem stopnia demoralizacji; 6) rodzaj przestępstwa, za które skazany odbywa karę; 7) zachowanie podczas uprzednio odbywanych kar, ze szczególnym uwzględnieniem sposobu wykorzystywania zezwoleń na opuszczenia zakładu; 8) środowisko, w którym przebywać będzie skazany w trakcie korzystania z przepustki”. Zob. również G.B. Szczygiel, *Udział administracji zakładu karnego w postępowaniu w sprawach o warunkowe przedterminowe zwolnienie* [w:] *Skuteczność oddziaływań penitencjarnych*, red. M. Kuć, Lublin 2009, s. 264–265.

³⁷ Więcej na ten temat zob. w: M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2012, s. 67 i n.; M. Zieliński, *Derywacyjna koncepcja wykładni jako koncepcja zintegrowana*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006/3, s. 93 i n.; Ł. Pohl, *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015, s. 63–69. Zob. również K. Burdziak, *Prowokacja. Analiza prawokarna*, Poznań 2018, s. 35.

odbywających je w systemie dozoru elektronicznego oraz 3 (tj. ok. 0,6% wszystkich badanych) tymczasowo aresztowanych przez taki czas, że natychmiast po skazaniu oraz zaliczeniu okresu aresztowania na poczet kary uzyskali oni prawo do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie.

Rodzaj zakładu karnego

Podział skazanych odbywających kary w zakładach karnych według rodzaju zakładu karnego³⁸ przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3 Podział skazanych według rodzaju zakładu karnego		
Rodzaj zakładu karnego, zakład dla:	Liczba przypadków	Procent
młodocianych	62	12,2
odbywających karę po raz pierwszy	321	63,3
recydywistów penitencjarnych	124	24,5
Ogółem	507	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli – zdecydowana większość skazanych, wyraźnie ponad 60%, odbywała karę w zakładach dla odbywających ją po raz pierwszy, nieomal jedna czwarta – w zakładach dla recydywistów penitencjarnych, a ponad 12% – w zakładach dla młodocianych. Wśród warunkowo przedterminowo zwolnionych przeważali więc skazani odbywający karę po raz pierwszy.

Typ zakładu karnego

Podział skazanych odbywających kary w zakładach karnych według typu zakładu karnego³⁹ ilustruje tabela 4.

Tabela 4 Podział skazanych według typu zakładu karnego		
Typ zakładu karnego, zakład typu:	Liczba przypadków	Procent
zamkniętego	75	14,8
półotwartego	292	57,6
otwartego	140	27,6
Ogółem	507	100

Źródło: opracowanie własne.

³⁸ Zgodnie z art. 69 k.k.w.: „Karę pozbawienia wolności wykonuje się, z zastrzeżeniem art. 87 § 4, w następujących rodzajach zakładów karnych: 1) zakładach karnych dla młodocianych; 2) zakładach karnych dla odbywających karę po raz pierwszy; 3) zakładach karnych dla recydywistów penitencjarnych; 4) zakładach karnych dla odbywających karę aresztu wojskowego”.

³⁹ Zgodnie z art. 70 § 1 k.k.w.: „Zakłady karne wymienione w art. 69 mogą być organizowane jako: 1) zakłady karne typu zamkniętego; 2) zakłady karne typu półotwartego; 3) zakłady karne typu otwartego”.

Najwięcej skazanych, bo ponad 57%, odbywało karę w zakładach typu półotwartego, wyraźnie ponad jedna czwarta – w zakładach karnych typu otwartego, a niecałe 15% – w zakładach karnych typu zamkniętego. Wśród warunkowo przedterminowo zwolnionych przeważali więc zdecydowanie skazani odbywający karę w zakładach typu półotwartego i otwartego (razem ok. 85%).

System wykonywania kary

Podział skazanych odbywających kary w zakładach karnych według systemu wykonywania kary⁴⁰ przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5 Podział skazanych według systemu wykonywania kary		
System wykonywania kary:	Liczba przypadków	Procent
programowego oddziaływania	434	85,6
terapeutyczny	6	1,2
zwykły	67	13,2
Ogółem	507	100

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej skazanych, bo ponad 85%, odbywało karę w systemie programowego oddziaływania, nieco ponad 13% – w systemie zwykłym, a tylko nieco ponad 1% – w systemie terapeutycznym. Wśród warunkowo przedterminowo zwolnionych przeważali więc zdecydowanie skazani odbywający karę w systemie programowego oddziaływania.

Trzy poprzednie elementy razem

Połączenie tych trzech elementów, tj. rodzaju i typu zakładu karnego oraz systemu wykonywania kary, przedstawiono w tabeli 6 – dla liczebności powyżej 10, w kolejności malejącej.

Tabela 6 Podział skazanych według rodzaju i typu zakładu karnego oraz systemu wykonywania kary		
Rodzaj i typ ZK, system wykonywania kary	Liczba przypadków	Procent
Po raz 1, półotwarty i programowe oddziaływanie	132	26,0
Po raz 1, otwarty i programowe oddziaływanie	123	24,3
Recydywa, półotwarty i programowe oddziaływanie	75	14,8
Młodociani, półotwarty i programowe oddziaływanie	41	8,1
Po raz 1, półotwarty i zwykły	27	5,3
Po raz 1, zamknięty i programowe oddziaływanie	20	3,9

⁴⁰ Zgodnie z art. 81 k.k.w.: „Karę pozbawienia wolności wykonuje się w systemie: 1) programowanego oddziaływania; 2) terapeutycznym; 3) zwykłym”.

Tabela 6 cd.
Podział skazanych według rodzaju i typu zakładu karnego oraz systemu wykonywania kary

Rodzaj i typ ZK, system wykonywania kary	Liczba przypadków	Procent
Recydywa, zamknięty i programowe oddziaływanie	18	3,6
Po raz 1, zamknięty i zwykły	16	3,2
Recydywa, półotwarty i zwykły	15	2,9
Młodociani, zamknięty i programowe oddziaływanie	11	2,2
Inne (liczebności poniżej 10)	29	5,7
Ogółem	507	100

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej warunkowo przedterminowo zwolnionych zaliczało się do dwóch pierwszych kategorii: byli to skazani odbywający kary w zakładach dla odbywających je po raz pierwszy, półotwartych bądź otwartych, w systemie programowego oddziaływania. Osoby te stanowiły razem ponad połowę odbywających kary w zakładach karnych.

Dwie kolejne kategorie to recydywiści w zakładach półotwartych poddani programowemu oddziaływaniu (niemal 15%) oraz młodociani – również w zakładach półotwartych, i też poddani programowemu oddziaływaniu (ponad 8%).

Płeć skazanych

W próbie znalazło się 494 mężczyzn (91%) i 46 kobiet (9%).
Wiek skazanych ilustruje tabela 7.

Tabela 7
Wiek skazanych (w chwili orzekania o WPZ)

Wiek skazanych w latach	Liczba przypadków	Procent
18–20	35	6,5
21–30	227	42,0
31–40	126	23,3
41–50	84	15,6
51–60	50	9,2
61–70	16	3,0
73	1	0,2
brak danych	1	0,2
Ogółem	540	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych przedstawionych w tej tabeli – najwięcej skazanych było w wieku do trzydziestu lat (48,5%). Kolejna grupa to osoby w wieku od 31 do 40 lat – niemal jedna czwarta. Następnie zaś udziały grup wiekowych malały wraz z wiekiem. Należy jednak pamiętać (por. „dobór próby”), że zdecydowano się przeanalizować sprawy wszystkich skazanych młodocianych, a w konsekwencji – przeanalizowano więcej dotyczących ich spraw niż to byłoby niezbędne.

Uprzednia karalność skazanych

Uprzednią karalność warunkowo przedterminowo zwolnionych (bez skazania albo skazań, z których odbywali kary, z których zostali następnie warunkowo przedterminowo zwolnieni) stwierdzono w odniesieniu do 288 osób (w 86 sprawach brakowało danych). Uprzednią karalność zaprezentowano w tabeli 8.

Tabela 8 Uprzednia karalność skazanych		
Uprzednia karalność	Liczba przypadków	Procent
niekarani	166	36,6
karani jednokrotnie	94	20,7
karani 2–3-krotnie	91	20,0
karani więcej niż trzykrotnie	60	13,2
recydywa – art. 64 § 1	40	8,8
recydywa – art. 64 § 2*	3	0,7
Ogółem	454	100

* Kategorie są rozłączne. Jeśli np. osoba karana dwa do trzykrotnie była recydywistą, uwzględniono ją tylko w kategorii „recydywa”.

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli – osoby niekarane stanowiły mniej niż 40% „wszystkich” skazanych⁴¹. Zdecydowanie przeważali skazani uprzednio ukarani (raz albo więcej razy), do których nie miały zastosowania przepisy art. 64 k.k. – razem stanowili niemal 54%. Recydywiści, zwłaszcza z art. 64 § 1 k.k., stanowili poniżej jednej dziesiątej wszystkich skazanych.

Kara, w kontekście której orzeczono WPZ

Odnotowano długości kary albo kar pozbawienia wolności odbywanych przez osoby, które zostały z nich następnie warunkowo przedterminowo zwolnione. Zostało to przedstawione w tabeli 9⁴².

Tabela 9 Kara albo kary odbywane przez warunkowo zwolnionych		
Długość kary	Liczba przypadków	Procent
do 6 miesięcy	73	13,7
pow. 6 miesięcy do 1 roku	107	20,0
pow. 1 roku do 2 lat	162	30,2
pow. 2 do 3 lat	75	14,1

⁴¹ Chodzi – rzecz jasna – wyłącznie o tych skazanych, co do których ustalono ich uprzednią karalność/brak uprzedniej karalności.

⁴² W sześciu przypadkach brakowało danych.

Tabela 9 cd. Kara albo kary odbywane przez warunkowo zwolnionych		
Długość kary	Liczba przypadków	Procent
pow. 3 do 4 lat	50	9,4
pow. 4 do 5 lat	22	4,1
pow. 5 do 6 lat	14	2,6
pow. 6 do 7 lat	10	1,9
pow. 7 do 8 lat	3	0,5
pow. 8 do 9 lat	6	1,2
pow. 9 do 10 lat	5	0,9
pow. 10 do 11 lat	2	0,4
pow. 11 do 12 lat	1	0,2
pow. 12 do 13 lat	1	0,2
15 lat	2	0,4
18 lat	1	0,2
Ogółem	534	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli – zdecydowanie najczęściej skazanych uzyskało warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia kar do 2 lat pozbawienia wolności – niemal 64%. Następną grupą, to osoby, które miały odbyć kary od powyżej dwóch do 5 lat – niemal 28%. Ogólnie, liczebności skazanych wraz ze wzrostem długości kary albo kar do odbycia gwałtownie malały.

Skazanie, w kontekście którego orzeczono WPZ

Tabela 10 Czyn zabroniony, którego dopuścił się sprawca, wobec którego orzeczono później WPZ		
Artykuł (k.k.)	Liczba przypadków	Procent
279 § 1 (kradzież z włamaniem)	75	13,9
280 § 1 (rozbój)	72	13,3
278 § 1 (kradzież)	46	8,5
209 § 1 (niealimentacja)	34	6,3
244 (niewykonanie orzeczonego środka)	31	5,7
286 § 1 (oszustwo)	31	5,7
178a § 1 (prow. poj. w stanie nietrz.)	29	5,4
178a § 4 (jw. recydywa)	22	4,1
207 § 1 (znęcanie się)	22	4,1
178a § 2 (prow. poj. – rower)	18	3,3
288 § 1 (niszczenie lub uszkodzenie mienia)	15	2,8
158 § 1 (udział w bójce lub pobiciu)	11	2,0
Inne	134	24,9
Ogółem	540	100

Źródło: opracowanie własne.

Odnotowano jeden „główny” przepis Kodeksu karnego albo innej ustawy karnej, który stanowił podstawę skazania sprawcy, wobec którego orzeczono później warunkowe przedterminowe zwolnienie. Wyniki, dla liczebności powyżej 10, przedstawiono w kolejności malejącej w tabeli 10.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli – stosunkowo najliczniej byli reprezentowani sprawcy kradzieży, włamaniem i rozboju – razem 35,7%. Dość częsta była też niealimentacja, niewykonanie orzeczonego środka karnego i oszustwo. Znaczący jest udział prowadzących pojazd w stanie nietrzeźwości – nieomal 13%, zwłaszcza że można do tego dodać powyżej 5%, tj. tych, którzy nie wykonywali orzeczonego środka karnego, ponieważ chodziło na ogół o zakaz prowadzenia pojazdów.

Inne czyny zabronione były nieliczne: najczęściej było ich tylko 1–2. Pewnym wyjątkiem jest kwalifikowana postać rozboju – 9 przypadków (1,7%); spowodowanie „średniego” uszczerbku na zdrowiu – 6 przypadków (1,1%); oraz czyny określone w art. 294 § 1 (przestępstwa przeciwko mieniu znacznej wartości lub dobru o szczególnym znaczeniu dla kultury) – 5 przypadków (0,9%).

Wcześniejsze warunkowe zawieszenie wykonania kary

Odnotowano też, czy osoby warunkowo przedterminowo zwolnione zostały wcześniej skazane na kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania oraz czy zarządzono następnie wykonanie tych kar. Jest to ważne, gdyż wynik takiego poddania sprawcy próbie powinien być brany pod uwagę m.in. przy stosowaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Uwzględniono do pięciu takich kar, w kolejności od orzeczonej najpóźniej.

Wyniki zaprezentowano w tabeli 11. W tabeli nie uwzględniono przypadków braku informacji (128) oraz przypadków, w których nie orzeczono wcześniej kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (również 128) – razem jest to 47% wszystkich spraw. Przedstawione dane dotyczą zatem 53% wszystkich spraw.

Tabela 11					
Wcześniejsze warunkowe zawieszenie wykonania kary					
Wcześniejsze WZWK	(a) najnowsze	(b)	(c)	(d)	(e) najstarsze
było – sukces	21	10	7	3	1
było – brak sukcesu	263	103	45	13	4
Ogółem	284	113	52	16	5
Współczynnik*	0,038	0,09	0,15	0,23	0,25

* Sukces/brak sukcesu⁴³.

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli, współczynnik – sprawy, w których nie doszło do zarządzania wykonania kary do tych, w których doszło

⁴³ Sukces – nie zarządzono wykonania kary; brak sukcesu – zarządzono wykonanie kary.

do zarządzenia jej wykonania – jest zawsze bardzo niski. Co ciekawsze, maleje on wraz z upływem czasu, tj. im skazanie późniejsze, tym współczynnik niższy.

Jak z tego wynika, osoby warunkowo przedterminowo zwolnione, jeśli były wcześniej poddawane próbie w postaci warunkowego zawieszenia wykonania kary, właściwie tylko wyjątkowo próbę tę przechodziły zwycięsko.

Wcześniejsze warunkowe przedterminowe zwolnienie

Sprawdzono, czy osoby warunkowo przedterminowo zwolnione, w sprawach będących przedmiotem niniejszego badania, były już wcześniej w taki sposób zwalniane i czy takie zwolnienia odwoływano. Okoliczność ta jest ważna, gdyż rezultaty takich zwolnień powinny być brane pod uwagę przy zwolnieniu późniejszym, objętym badaniem. Także tu uwzględniono do pięciu takich zwolnień, w kolejności od najpóźniejszego.

Wyniki ilustruje tabela 12. W tabeli nie uwzględniono przypadków braku informacji (132) oraz przypadków, w których nie orzeczono uprzednio warunkowego przedterminowego zwolnienia (333) – razem jest to nieco ponad 86% wszystkich przypadków. Przedstawione dane dotyczą zatem tylko ok. 14% wszystkich spraw.

Tabela 12 Wcześniejsze warunkowe przedterminowe zwolnienie					
Wcześniejsze WPZ	(a) najnowsze	(b)	(c)	(d)	(e) najstarsze
było – sukces	40	17	8	6	2
było – brak sukcesu	34	13	5	4	2
Ogółem	74	30	13	10	4
Współczynnik*	1,18	1,30	1,60	1,50	1,00

* Sukces/brak sukcesu⁴⁴.

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli, współczynnik – sprawy, w których nie odwołano WPZ do spraw, w których takie zwolnienie odwołano – jest niemal zawsze większy niż 1 (w jednym przypadku równy 1). Ten wskaźnik „przejścia próby” jest więc tu zdecydowanie korzystniejszy – chociaż niewielkie liczebności nakazują ostrożność w interpretacji takiego wyniku. Niemniej, należy stwierdzić, że wcześniejsze warunkowe przedterminowe zwolnienia kończyły się częściej sukcesem niż porażką.

Wcześniejszy nieskuteczny wniosek o WPZ

Przypadki, w których skazany złożył już (przed zwolnieniem objętym badaniem), co najmniej jeden raz, wniosek o warunkowe przedterminowe zwolnienie i zwolnienia tego nie uzyskał, są względnie nieliczne. Jednokrotnie taki wniosek złożyło

⁴⁴ Sukces – nie odwołano warunkowego przedterminowego zwolnienia; brak sukcesu – odwołano warunkowe przedterminowe zwolnienie.

59 skazanych, tj. niemal 11% wszystkich skazanych, więcej niż raz – 36 skazanych, tj. 6,7% wszystkich skazanych. Razem stanowi to 96 przypadków, tj. 17,6% wszystkich. Należy dodać, że nie jest pewne, czy informacje o takich wcześniejszych wnioskach zamieszczano w aktach sprawy zawsze. Być może więc wniosków takich było w rzeczywistości dużo więcej.

Wcześniejsze odwołanie WPZ

Sprawdzono, czy podczas odbywania objętej badaniem kary/kar skazany uzyskał już uprzednio warunkowe przedterminowe zwolnienie i czy zostało ono następnie odwołane. Było tak – jednokrotnie – w 8 sprawach (1,5% wszystkich), a więcej niż jednokrotnie – w dwóch sprawach (0,4% wszystkich).

Autor wniosku o WPZ

Odnotowano, kto złożył objęte badaniem wnioski. Zostało to przedstawione, w kolejności malejącej, w tabeli 13.

Tabela 13 Osoby składające wnioski o warunkowe przedterminowe zwolnienie		
Wniosek złożył:	Liczba przypadków	Procent
dyrektor zakładu karnego	286	53,0
skazany	228	42,2
obrońca skazanego	19	3,5
zarówno dyrektor ZK, jak i skazany	5	0,9
kurator	2	0,4
Ogółem	540	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli – najczęściej wniosek składał dyrektor zakładu karnego: niemal 54% wszystkich przypadków (w tym wraz ze skazanym). Można to wytłumaczyć faktem zbadania tylko tych spraw, które zakończyły się udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia. Wniosek dyrektora musiał mieć, w opinii sądów, większe znaczenie niż wniosek samego skazanego, który udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia był zawsze – w oczywisty sposób – osobiście zainteresowany.

Drugą – pod względem udziału – grupą wniosków były wnioski skazanych – ponad 43% (w tym wraz z dyrektorem). Jest to naturalne, gdyż to przede wszystkim skazani są zainteresowani składaniem takich wniosków. Wnioski obrońców były nieliczne, co – oczywiście – wynika z niewielkich w praktyce możliwości skorzystania przez skazanych z usług adwokatów.

Kuratorzy złożyli wnioski w odniesieniu do skazanych odbywających kary w systemie dozoru elektronicznego.

W kontekście złożonych wniosków o WPZ odnotowano grupy okoliczności przemawiających – zdaniem autora wniosku – za bądź przeciw udzieleniu warunkowego

przedterminowego zwolnienia, jak również uwzględnionych we wniosku, lecz potraktowanych jako obojętne lub przemawiające pod pewnymi względami za, pod innymi zaś przeciw udzieleniu zwolnienia, i uczyniono to zarówno dla wniosków skazanych oraz ich obrońców, jak i dla wniosków/opinii dyrektorów zakładów karnych. W taki sam sposób potraktowano także uzasadnienia postanowień sądów o udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia. Oczywiście – dla każdej sprawy zaznaczano kilka grup okoliczności, stosownie do treści wniosku, opinii lub uzasadnienia.

Uzasadnienia wniosków skazanych i ich obrońców

Grupy okoliczności przemawiających za udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia, uwzględnione we wnioskach skazanych i ich obrońców, zaprezentowano w tabeli 14.

Tabela 14		
Grupy okoliczności przemawiających za udzieleniem WPZ – wnioski skazanych i ich obrońców		
Grupa okoliczności	Liczba przypadków	Procent
Okoliczności przestępstwa i zach. po jego popełnieniu	7	1,3
Sposób życia przed ZK	22	4,1
Uprzednia karalność i uprzednio stos. śr. probacyjne	6	1,1
Zachowanie w ZK (wewnątrz)	146	27,3
Zachowanie w ZK (na zewnątrz, tj. przepustki, SDE, praca poza ZK, etc.)	33	6,2
Warunki osobiste	87	16,3
Właściwości osobiste	11	2,0
Stan zdrowia fizycznego i psychicznego	20	3,7
Alkohol, narkotyki	25	4,7
Postawa	178	33,3
Ogółem	535	100

Źródło: opracowanie własne.

Najczęściej (równo jedna trzecia wszystkich przypadków) powoływano się na ogólne nastawienie skazanego, chęć ułożenia sobie życia (postawa), co można interpretować jako twierdzenie, że kara odniosła swój skutek, skazany zaś uległ poprawie.

Kolejna okoliczność, to zachowanie w zakładzie karnym – ponad 27% wszystkich przypadków.

Znaczące jest również dość częste wskazywanie perspektyw funkcjonowania skazanego po ewentualnym zwolnieniu (praca, miejsce zamieszkania, pomoc rodziny; warunki osobiste) – ponad 16% wszystkich przypadków.

Charakterystyczne jest rzadkie przywoływanie historii uprzednich skazań oraz zastosowanych uprzednio środków związanych z poddaniem sprawcy próbie – zaledwie nieco ponad 1% wszystkich przypadków. Może to wynikać z faktu, że okoliczności te nieczęsto przemawiały za skazanymi (por. tabele 8, 11 i 12).

Grupy okoliczności przemawiających przeciwko udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia oraz okoliczności obojętnych, uwzględnione we wnioskach skazanych i ich obrońców, przedstawiono w tabeli 15.

Tabela 15 Grupy okoliczności przemawiających przeciw udzieleniu WPZ oraz okoliczności obojętnych – wnioski skazanych i ich obrońców		
Grupa okoliczności	przeciw WPZ (liczba)	obojętnych (liczba)
Okoliczności przestępstwa i zach. po jego popełnieniu	1	2
Sposób życia przed ZK	3	1
Uprzednia karalność i uprzednio stos. śr. probacyjne	0	1
Zachowanie w ZK (wewnątrz)	0	1
Zachowanie w ZK (na zewnątrz, tj. przepustki, SDE, praca poza ZK, etc.)	0	0
Warunki osobiste	0	1
Właściwości osobiste	0	0
Stan zdrowia fizycznego i psychicznego	1	0
Alkohol, narkotyki	0	1
Postawa	0	0
Ogółem	5	7

Źródło: opracowanie własne.

Jak z tego wynika, we wnioskach o udzielenie warunkowego przedterminowego zwolnienia autorstwa osób zainteresowanych, tj. skazanych i ich obrońców, wskazywano bardzo rzadko okoliczności przemawiające przeciwko zwolnieniu albo pod tym względem obojętne (odpowiednio zaledwie 5 i 7 przypadków). Zazwyczaj czyniono to w formie: wprowadzie (okoliczność nieprzemawiająca za wnioskiem), to jednak (okoliczność przemawiająca za wnioskiem). Jest to dość oczywiste, jednak dane zostały przytoczone z uwagi na założenie jednolitego prezentowania wszystkich wniosków, opinii i postanowień.

Liczba zaznaczonych kategorii

Liczbę szczegółowych czynników uwzględnionych we wnioskach skazanych i ich obrońców przedstawiono w zestawieniu 1.

Zestawienie 1

Liczba szczegółowych czynników uwzględnionych we wnioskach skazanych i ich obrońców

Zero	17
od 1 do 5	186
od 6 do 8	35
od 9 do 13	9
Ogółem	247

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z zestawienia – we wnioskach skazanych i ich obrońców zdecydowanie najczęściej uwzględniano małe liczby czynników (np. od 1 do 5 czynników

uwzględniono w ponad trzech czwartych przypadków), w tym nawet zerową liczbę czynników (brak uzasadnienia wniosku). Liczba uwzględnionych elementów w żadnym przypadku nie przekroczyła 13.

Kierunek opinii dyrektora ZK

Dyrektorzy zakładów karnych najczęściej – w 322 przypadkach (63% wszystkich) – opowiadali się w swoich opiniach/wnioskach za udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia, natomiast w 163 przypadkach (32% wszystkich) byli przeciwko. W 25 przypadkach (ok. 5% wszystkich) nie zajęli stanowiska, wskazując, że pewne okoliczności przemawiają za uwzględnieniem wniosku, inne zaś nie.

Uzasadnienia wniosków/opinii dyrektorów ZK

Grupy okoliczności przemawiających za udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia, uwzględnione we wnioskach/opiniach dyrektorów zakładów karnych ilustruje tabela 16.

Tabela 16		
Grupy okoliczności przemawiających za udzieleniem WPZ – wnioski dyrektorów zakładów karnych		
Grupa okoliczności	Liczba przypadków	Procent
Okoliczności przestępstwa i zach. po jego popełnieniu	16	1,0
Sposób życia przed ZK	112	7,1
Uprzednia karalność i uprzednio stos. śr. probacyjne	22	1,4
Zachowanie w ZK (wewnątrz)	409	26,0
Zachowanie w ZK (na zewnątrz, tj. przepustki, SDE, praca poza ZK, etc.)	205	13,0
Warunki osobiste	273	17,4
Właściwości osobiste	115	7,3
Stan zdrowia fizycznego i psychicznego	12	0,8
Alkohol, narkotyki	125	8,0
Postawa	283	18,0
Ogółem	1572	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak z tego wynika, zdecydowanie najczęściej dyrektorzy ZK uwzględniali zachowanie skazanego w zakładzie karnym – ponad jedna czwarta wszystkich przypadków; w następnej kolejności postawę skazanego – 18% wszystkich przypadków oraz jego warunki osobiste – ponad 17% wszystkich przypadków, jak również zachowanie skazanego podczas pobytów poza zakładem karnym (przerwy w odbywaniu kary, przepustki, praca na zewnątrz) – 13% wszystkich przypadków. Należy zauważyć, że to ostatnie było ograniczone tym, że przecież nie zawsze skazani przebywali poza zakładami karnymi – jeśli zaś tak było, to było to uwzględniane. Można zatem stwierdzić, że podstawową kategorią oceny skazanego było jego zachowanie, czy to w zakładzie czy poza nim, zaś następną w kolejności – ogólna ocena jego nastawienia, jak również jego możliwości i perspektywy po ewentualnym zwolnieniu.

Dość liczne kategorie to także kwestia używania alkoholu i środków odurzających – 8%, właściwości osobiste skazanego – ponad 7%, oraz zachowanie przed osadzeniem w zakładzie karnym – też ponad 7%.

Najbardziej znaczącym brakiem jest historia wcześniejszych skazań i wcześniejszego stosowania wobec skazanego środków probacyjnych, a przecież ma ona istotne znaczenie, jeśli chodzi o kwalifikowanie się osoby do warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Grupy okoliczności przemawiających przeciw udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia oraz okoliczności obojętnych, uwzględnione we wnioskach dyrektorów zakładów karnych przedstawiono w tabeli 17.

Tabela 17 Grupy okoliczności przemawiających przeciw udzieleniu WPZ oraz okoliczności obojętnych – wnioski dyrektorów zakładów karnych		
Grupa okoliczności	przeciw WPZ (liczba)	obojętnych (liczba)
Okoliczności przestępstwa i zach. po jego popełnieniu	104	11
Sposób życia przed ZK	81	174
Uprzednia karalność i uprzednio stos. śr. probacyjne	130	24
Zachowanie w ZK (wewnątrz)	7	75
Zachowanie w ZK (na zewnątrz, tj. przepustki, SDE, praca poza ZK, etc.)	11	38
Warunki osobiste	19	40
Właściwości osobiste	22	21
Stan zdrowia fizycznego i psychicznego	6	50
Alkohol, narkotyki	71	126
Postawa	16	31
Ogółem	467	590

Źródło: opracowanie własne.

Wśród czynników przemawiających – zdaniem dyrektorów ZK – przeciwko udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia dominują wcześniejsze skazania i zakończone niepowodzeniem środki probacyjne – niemal 28% wszystkich przypadków oraz okoliczności przestępstwa i zachowanie po jego popełnieniu – ponad 22% wszystkich przypadków. Inne znaczące kategorie to zachowanie przed osadzeniem w zakładzie karnym – ponad 17% wszystkich przypadków; oraz kwestia używania alkoholu i środków odurzających – ponad 15% wszystkich przypadków.

Liczba zaznaczonych kategorii

Liczbę szczegółowych czynników uwzględnionych we wnioskach/opiniach dyrektorów zakładów karnych przedstawiono w zestawieniu 2.

Zestawienie 2

Liczba szczegółowych czynników uwzględnionych we wnioskach dyrektorów zakładów karnych

od 1 do 8	40
od 9 do 20	447
od 21 do 27	23
Ogółem	510

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tego zestawienia, we wnioskach/opiniach dyrektorów zakładów karnych zdecydowanie najczęściej uwzględniano od 9 do 20 szczegółowych czynników. Rzadkie więc były przypadki brania pod uwagę niewielkiej liczby czynników, do 7–8% wniosków/opinii, jak również większej ich liczby, pow. 20 do 27 – zaledwie 4,5% wniosków/opinii.

Opinia dyrektora ZK: wyraźna ocena czynników

Badający oceniali, czy w opiniach dyrektorów zakładów karnych w sposób wyraźny wskazywano, które okoliczności przemawiają za udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia, a które nie. Według tej oceny w 421 (ponad 83% tak ocenionych) sprawach uznano, że tak, natomiast w 89 (niemal 17%), że nie.

Opinia dyrektora: wyraźne wskazanie i uzasadnienie pozytywnej/negatywnej prognozy

Podobnie badający oceniali, czy w opiniach dyrektorów zakładów karnych w sposób jednoznaczny wskazano, dlaczego należy ostatecznie przyjąć pozytywną/negatywną prognozę kryminologiczną. Według tej oceny w 394 (ponad 77% tak ocenionych) sprawach tak uczyniono, natomiast w 116 (niemal 23%) – tak nie uczyniono.

Propozycja dozoru/obowiązków

Odnotowano, czy dyrektor zakładu karnego, w swojej opinii/wniosku, zaproponował, na wypadek udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia, zastosowanie dozoru kuratora lub nałożenie na zwolnionego obowiązków. Zostało to zilustrowane w tabeli 18.

Tabela 18 Propozycje dyrektora zakładu karnego		
Dyrektor zaproponował:	Liczba przypadków	Procent
dozór kuratora	8	1,6
dozór innego podmiotu	0	0,0
obowiązki – art. 72 § 1 k.k.	118	23,1
obowiązki – art. 72 § 2 k.k.	3	0,6
dozór kuratora oraz art. 72 § 1 k.k.	162	31,8
obowiązki – art. 72 § 1 i 2	2	0,4
dozór kuratora oraz art. 72 § 1 i 2 k.k.	2	0,4
brak takiej propozycji	215	42,1
Ogółem	510	100

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowanie najczęściej dyrektorzy zakładów proponowali więc zastosowanie dozoru kuratora wraz z nałożeniem obowiązków określonych w art. 72 § 1 k.k. – niemal w jednej trzeciej przypadków. Same takie obowiązki zalecono w ponad 23% spraw. Najczęściej jednak – w ponad 42% przypadków – nie proponowano niczego.

Akta spraw karnych

W zaledwie 122 sprawach, tj. w ok. 22,6% wszystkich spraw, sąd, orzekając w kwestii warunkowego przedterminowego zwolnienia, korzystał z akt spraw karnych skazanego, a przynajmniej tylko w takiej liczbie spraw wprost wynikało to z analizowanych akt.

Wysłuchano/wzięto pod uwagę

Odnotowano, kto (poza skazanym) uczestniczył (i został wysłuchany) w posiedzeniu sądu w sprawie warunkowego przedterminowego zwolnienia. Mogli to być: przedstawiciel zakładu karnego, kurator, prokurator i biegły. Wynik zaprezentowano w tabeli 19.

Tabela 19		
Udział przedstawicieli ZK, kuratorów, prokuratorów i biegłych w posiedzeniach w sprawach o WPZ		
W posiedzeniu uczestniczył:	Liczba przypadków	Procent
Tylko przedstawiciel zakładu karnego	2	0,4
Tylko prokurator	27	5,0
przedstawiciel zakładu karnego i prokurator	498	92,1
przedstawiciel zakładu karnego i biegły	1	0,2
Kurator i prokurator	7	1,3
Prokurator i biegły	1	0,2
przedstawiciel zakładu karnego, prokurator i biegły	4	0,8
Ogółem	540	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli – regułą jest udział w posiedzeniu przedstawiciela zakładu karnego i prokuratora – było tak w ponad 92% spraw.

Opinia przedstawiciela ZK

Przedstawiciel zakładu karnego opowiedział się za udzieleniem zwolnienia w 376 sprawach (tj. w trzech czwartych spraw, w których się wypowiedział), przeciwko – w 105 sprawach (ponad jedna piąta takich spraw), natomiast w 21 sprawach (ponad 4%) pozostawił tę kwestię do uznania sądu.

Opinia kuratora

Kurator sądowy opowiedział się za udzieleniem zwolnienia w 7 sprawach (tj. we wszystkich, w których uczestniczył).

Opinia prokuratora

Prokurator opowiedział się za udzieleniem zwolnienia w 437 sprawach, tj. w ponad 81% wszystkich spraw, w których się wypowiedział, przeciwko – w 31 sprawach, tj. w niemal 6% spraw, natomiast w 69 sprawach, tj. w ponad 12% spraw, pozostawił tę kwestię do uznania sądu.

Prokuratorzy popierali więc (albo „nie sprzeciwiali się”) orzeczeniu warunkowego przedterminowego zwolnienia częściej niż przedstawiciele zakładów karnych – ponad 81% wobec 75% przedstawicieli ZK.

Opinia biegłego

Żaden biegły (było ich sześciu, w tym psychiatra i dwóch psychologów) nie opowiedział się ani za, ani przeciw udzieleniu zwolnienia.

Wywiad środowiskowy

Do akt 323 spraw, tj. ok. 60% spraw, włączono wywiady środowiskowe. Wśród nich było 109, tj. 33,7% wszystkich pozytywnych, 54, tj. 16,7% wszystkich negatywnych oraz 160, tj. niemal połowa wszystkich neutralnych.

Okres próby

W postanowieniach o warunkowym przedterminowym zwolnieniu sądy wyznaczały okresy próby bądź dwuletni – 507 przypadków, tj. niemal 94% wszystkich, bądź trzyletni – 24 przypadki, tj. 4,4% wszystkich. W pozostałych 9 sprawach zastosowano różne okresy próby w różnych wymiarach.

Dozór kuratora

Dozór kuratora sądowego zastosowano w 523 postanowieniach, tj. w niemal 97% wszystkich.

Dozór innego podmiotu

Dozór innego podmiotu zastosowano w 7 postanowieniach, tj. w 1,3% wszystkich.

Regułą jest zatem stosowanie dozoru kuratora sądowego, wyjątkiem zaś innego podmiotu.

Dozoru nie zastosowano w ogóle w 10 sprawach (tj. w 1,7% wszystkich).

Obowiązki

W aż 504 postanowieniach, tj. w 93,3% wszystkich, nałożono obowiązki określone w art. 72 § 1 k.k., natomiast w 14, tj. w 2,6% wszystkich, obowiązki określone zarówno w § 1, jak i w § 2 tego artykułu.

W pozostałych sprawach żadnych obowiązków nie nałożono.

Uzasadnienia postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu

Grupy okoliczności przemawiających za udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia, uwzględnione w uzasadnieniach postanowień sądów, przedstawiono w tabeli 20.

Tabela 20		
Grupy okoliczności przemawiających za udzieleniem WPZ – uzasadnienia postanowień o WPZ		
Grupa okoliczności	Liczba przypadków	Procent
Okoliczności przestępstwa i zach. po jego popełnieniu	11	0,8
Sposób życia przed ZK	60	4,4
Uprzednia karalność i uprzednio stos. śr. probacyjne	22	1,6
Zachowanie w ZK (wewnątrz)	483	35,5
Zachowanie w ZK (na zewnątrz, tj. przepustki, SDE, praca poza ZK, etc.)	165	12,1
Warunki osobiste	186	13,6
Właściwości osobiste	58	4,2
Stan zdrowia fizycznego i psychicznego	7	0,5
Alkohol, narkotyki	78	5,7
Postawa	295	21,6
Ogółem	1365	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z przedstawionych powyżej danych, zdecydowanie najczęściej sądy, podobnie jak dyrektorzy zakładów karnych, a nawet nieco częściej uwzględniali zachowanie skazanego w zakładzie karnym (wewnątrz) – 35,5% wszystkich przypadków (wobec ok. 26% w przypadku wniosków/opinii dyrektorów ZK); w następnej kolejności, także podobnie do dyrektorów zakładów karnych, postawę skazanego – 21,6% wszystkich przypadków (wobec 18% w przypadku wniosków/opinii dyrektorów ZK) oraz jego warunki osobiste – poniżej 14% wszystkich przypadków (wobec ponad 17% w przypadku wniosków/opinii dyrektorów ZK), jak również zachowanie podczas pobytów poza zakładem karnym (przerwy w odbywaniu kary, przepustki, praca na zewnątrz) – ponad 12% wszystkich przypadków (wobec 13% w przypadku wniosków/opinii dyrektorów ZK). Należy tu również zauważyć, że to ostatnie było ograniczone tym, iż przecież nie zawsze skazani przebywali poza zakładami karnymi – jeśli zaś tak było, to było to uwzględniane. Można zatem stwierdzić, że jeśli chodzi o sądy, to – podobnie jak w przypadku dyrektorów zakładów karnych – podstawową kategorią oceny skazanego było jego zachowanie, czy to w zakładzie czy poza nim, zaś następną w kolejności – jego postawa, jak również jego warunki osobiste. Dość liczne kategorie to także kwestia używania alkoholu i środków odurzających – 5,7% (dyrektorzy ZK – 8%); sposób życia przed osadzeniem w zakładzie karnym – 4,4% (dyrektorzy ZK – ponad 7%) oraz właściwości osobiste skazanego – 4,2% (dyrektorzy ZK ponad 7%).

Również w przypadku sądów, najbardziej znaczącym brakiem jest historia wcześniejszych skazań i wcześniejszego stosowania wobec skazanego środków probacyjnych, a przecież, jak już wspomniano, ma ona istotne znaczenie, jeśli chodzi o kwalifikowanie się osoby do warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Grupy okoliczności przemawiających przeciwko udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia oraz okoliczności obojętne, uwzględnione w uzasadnieniach postanowień, zaprezentowano w tabeli 21.

Tabela 21 Grupy okoliczności przemawiających przeciw udzieleniu WPZ oraz okoliczności obojętnych – uzasadnienia postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu		
Grupa okoliczności	przeciw WPZ (liczba)	obojętnych (liczba)
Okoliczności przestępstwa i zach. po jego popełnieniu	12	11
Sposób życia przed ZK	13	5
Uprzednia karalność i uprzednio stos. śr. probacyjne	22	8
Zachowanie w ZK (wewnątrz)	0	14
Zachowanie w ZK (na zewnątrz, tj. przepustki, SDE, praca poza ZK, etc.)	0	0
Warunki osobiste	0	0
Właściwości osobiste	0	3
Stan zdrowia fizycznego i psychicznego	1	7
Alkohol, narkotyki	6	51
Postawa	1	4
Ogółem	55	103

Źródło: opracowanie własne.

Jak z tego wynika, sądy rzadko powoływały się na okoliczności przemawiające przeciwko warunkowemu przedterminowemu zwolnieniu. Jest to – w pewnym sensie – naturalne w postanowieniach o udzieleniu WPZ. Brak jednak – co najmniej – wzmianki na temat tego, że pewne okoliczności wprawdzie przemawiają przeciwko zwolnieniu (albo są obojętne), jednak tracą na znaczeniu w obliczu innych okoliczności. Świadczy to o lakoniczności uzasadnień.

Liczba zaznaczonych kategorii

Liczbę szczegółowych czynników przemawiających za udzieleniem WPZ bądź przeciwko udzieleniu WPZ, uwzględnionych w uzasadnieniach postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu, przedstawiono w zestawieniu 3.

Zestawienie 3

Liczba szczegółowych czynników uwzględnionych w uzasadnieniach postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu

od 0 do 6	255
od 7 do 12	256
od 13 do 24	26
braki danych	3
Ogółem	540

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tego zestawienia, w uzasadnieniach postanowień zdecydowanie najczęściej uwzględniano małe lub bardzo małe liczby czynników – czynniki w liczbie od 0 do 6 pojawiły się 255 razy (ok. 47% spraw), a czynniki w liczbie od 7 do 12 – 256 razy (również ok. 47% spraw). Więcej czynników uwzględniono tylko w niecałych 8% przypadków. Także to świadczy o lakoniczności uzasadnień postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu.

Sąd: wyraźna ocena czynników

Badający oceniali, czy w uzasadnieniach postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu wskazano wyraźnie, które okoliczności przemawiają za udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia, a które nie. Według tej oceny, w 342 sprawach (powyżej 63% tak ocenionych) uznano, że tak, natomiast w 195 (powyżej 36%), że nie⁴⁵.

Sąd: wyraźne wskazanie i uzasadnienie, dlaczego należy udzielić WPZ

Podobnie, badający oceniali, czy w uzasadnieniach postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu w sposób jednoznaczny wskazano, dlaczego należy ostatecznie udzielić WPZ. Według tej oceny, w 371 sprawach (niemal 69% tak ocenionych) uznano, że tak, natomiast w 166 (niemal 31%), że nie⁴⁶.

Zażalenie

Zażalenie na postanowienie o udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia złożono w 10 sprawach, tj. w 1,85% wszystkich. W jednej sprawie zażalenie na odmowę WPZ wniósł skazany, który w rezultacie został warunkowo zwolniony.

Odwołanie WPZ

Warunkowe przedterminowe zwolnienie odwołano w okresie próby (lub w ciągu następnych 6 miesięcy) w 129 przypadkach, tj. w 23,9% wszystkich.

Należy jednak dodać, że w 75 sprawach brakowało danych (są to w zasadzie sprawy, do których nie dołączono teczek dozoru kuratora – 92, liczba ta zaś jest mniejsza o te, w których pomimo to znalazły się stosowne informacje – 17). Jeśli odnieść owe 129 przypadków odwołania WPZ do liczby spraw, w których były dane, tj. 465, wówczas otrzymujemy 27,7%. W tym ujęciu odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia miało zatem miejsce w znacznie ponad jednej czwartej przypadków.

Wszczęcie postępowania w przedmiocie odwołania WPZ

W 14 sprawach, tj. w 2,6% wszystkich spraw, wszczęto postępowanie w przedmiocie odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia, jednak do odwołania nie doszło.

Wniosek o odwołanie

W przeważającej większości spraw – w 113, tj. w niemal 87,6% tych, w których WPZ odwołano, orzeczenie takie zapadło na wniosek kuratora sądowego; w 15 sprawach zaś, tj. w niemal 11,6% spraw, z urzędu⁴⁷.

⁴⁵ W trzech przypadkach brakowało danych.

⁴⁶ W trzech przypadkach brakowało danych.

⁴⁷ W jednym przypadku brakowało danych.

Moment odwołania WPZ

W przeważającej większości spraw, w których WPZ odwołano, orzeczenie takie zapadło w okresie próby, a tylko w 7 przypadkach, tj. w 5,5% wszystkich, w ciągu sześciu następnych miesięcy.

Dodajmy przy tym, że w jednej sprawie warunkowo przedterminowo zwolniony w okresie próby dopuścił się przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Nie zdążono jednak w okresie próby i 6 miesięcy po nim odwołać WPZ. Za późno dotarła informacja o skazaniu (2 dni po terminie).

Odwołanie WPZ z uwagi na nowe przestępstwo

W 78 sprawach, tj. w ponad 60% tych, w których warunkowo przedterminowe zwolnienie odwołano, orzeczenie takie zapadło w następstwie popełnienia przez skazanego nowego przestępstwa. Odnotowano, jakie to były przestępstwa, co zostało przedstawione w tabeli 22 – w której uwzględniono liczebności większe niż 1, w kolejności malejącej.

Tabela 22 Przestępstwa, wskutek popełnienia których odwoływano WPZ		
Przestępstwo, art. k.k.:	Liczba przypadków	Procent
278 § 1 (kradzież)	9	11,5
178a § 1 (prow. pojazdu w stanie nietrzeźwości/odurzenia)	6	7,7
244 (niewykonanie orzeczonego środka)	6	7,7
178a § 4 (prow. pojazdu w stanie nietrzeźwości/odurzenia)	5	6,4
279 § 1 (kradzież z włamaniem)	4	5,1
280 § 1 (rozbój)	4	5,1
209 § 1 (niealimentacja)	3	3,8
158 § 1 (udział w bójce/pobicie)	2	2,6
190 § 1 (groźba karalna)	2	2,6
286 § 1 (oszustwo)	2	2,6
inne	35	44,9
Ogółem	78	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli, najwięcej jest czynów przeciwko mieniu (z rozbojem) – 19 przypadków, tj. 24,3% wszystkich. Następne pod względem liczebności są czyny związane z prowadzeniem pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego – razem 17 przypadków, tj. niemal 22% wszystkich.

Liczba późniejszych skazań

Odnotowano liczby skazań, które zapadły po skazaniu/skazaniach na kary pozbawienia wolności, z których nastąpiły warunkowe przedterminowe zwolnienia objęte

niniejszym badaniem, a przed wydaniem postanowienia o takim zwolnieniu. W taki sposób zostało skazanych 69 następnie warunkowo przedterminowo zwolnionych, tj. niemal 13% wszystkich. Zostało to zaprezentowane w tabeli 23.

Tabela 23 Liczba późniejszych skazań przed wydaniem postanowienia o WPZ		
Liczba późniejszych skazań	Liczba skazanych	Procent
1	46	66,8
2	17	24,6
3	3	4,3
4	3	4,3
Ogółem	69	100

Źródło: opracowanie własne.

4. Dyskusja i wnioski

Zgodnie z art. 77 § 1 k.k.: „Skazanego na karę pozbawienia wolności sąd może warunkowo zwolnić z odbycia reszty kary tylko wówczas, gdy jego postawa, właściwości i warunki osobiste, okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, że skazany po zwolnieniu będzie stosował się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego i przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa”⁴⁸.

Obok wymogu w postaci odbycia przez skazanego odpowiedniej części kary (zob. art. 78 k.k., co do zasady, skazanego można warunkowo zwolnić po odbyciu co najmniej połowy kary) konieczne jest zatem – dla możliwości skorzystania przez zeń z WPZ – spełnienie jeszcze innego, wymienionego w art. 77 § 1 warunku⁴⁹. Konkretnie zaś – konieczne jest, by za warunkowym przedterminowym zwolnieniem skazanego z odbycia reszty kary przemawiały wymienione we wzmiankowanym przepisie czynniki; czynniki – dodajmy – które muszą przemawiać za udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia, przynajmniej na pierwszy rzut oka, kumulatywnie (ustawodawca posługuje się spójnikami „i” i „oraz”, które sugerują koniunkcję), a co za tym idzie – każdy z nich z osobna, a jednocześnie – wszystkie one razem muszą przemawiać za umożliwieniem skazanemu wcześniejszego opuszczenia zakładu karnego⁵⁰. Oczywiście rygorystyczne realizowanie tego warunku

⁴⁸ Warunkiem skorzystania z instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia jest zatem pozytywna prognoza kryminologiczna. Zasadnie wskazuje G. Goniewicz, że: „Badanie prognozy kryminologicznej sprawy czynu zabronionego opiera się na założeniu, że zachowaniem ludzi rządzą określone prawidłowości, co oznacza, że osoby o zbliżonych cechach w podobnych okolicznościach zachowują się w zbliżony sposób. Ta prognoza ma przy tym charakter indywidualny, a jej przesłankami są okoliczności związane z konkretnym sprawcą (a w przypadku warunkowego umorzenia – również z konkretnym czynem, którego się dopuścił)” (G. Goniewicz, *Pozytywna...*, s. 112).

⁴⁹ Słusznie wskazuje przy tym S. Meler, że: „Drugi katalog przesłanek opisanych w art. 77 § 1 kodeksu karnego (przesłanki materialne) cechuje subiektywizm i uznaniowość ich oceny” (S. Meler, *Instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia – między uprawnieniem a społecznym poczuciem sprawiedliwości skazanego* [w:] *Skuteczność...*, s. 247).

⁵⁰ Jak wskazuje Sąd Apelacyjny (dalej SA) w Lublinie: „Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary jest zawsze fakultatywne, a zatem nawet zaistnienie wszystkich przesłanek wymienionych w tym

musiałoby prowadzić, przynajmniej w niektórych przypadkach, do pozbawienia skazanych rzeczywistej szansy na warunkowe przedterminowe zwolnienie⁵¹. Dlatego też – warto być może przyjąć jednak miękkie stanowisko, analogiczne do tego prezentowanego przez V. Konarską-Wrzošek, zgodnie z którym: „Na podstawie analizy tych wszystkich czynników, bez możliwości pominięcia któregośkolwiek z nich, sąd musi dojść do przekonania (przeświadczenia o dużym prawdopodobieństwie, że tak właśnie będzie), że skazany po zwolnieniu będzie się zachowywał w sposób ustawowo od niego oczekiwany”⁵².

Niezależnie od powyższego, od sądu należałoby wymagać, by w uzasadnieniu orzeczenia o udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia wymienił wszystkie czynniki, o których mowa w art. 77 § 1 k.k. (odnosząc się, rzecz jasna, w tym zakresie do konkretnej, analizowanej w danym momencie sprawy), dokonał wyraźnej (znajdującej odzwierciedlenie w treści uzasadnienia) oceny każdego z nich z osobna, wyraźnie wskazując, który czynnik – według niego – przemawia na korzyść skazanego, a który na jego niekorzyść, i dokonał w sposób – raz jeszcze podkreślmy – wyraźny ich całościowej oceny⁵³, i dopiero w oparciu o tak przeprowadzoną analizę – w pierwszej kolejności myślową, ale znajdującą również odzwierciedlenie na piśmie – podjął decyzję, czy należy udzielić warunkowego przedterminowego zwolnienia czy też nie, a następnie decyzję tę w sposób wyraźny uzasadnił. Szczególnie istotny jest zwłaszcza ten ostatni element, wszak zasadnie wskazuje G. Łabuda, że: „Ziszczenie się wszystkich ustawowych elementów pozwalających na zastosowanie warunkowego zwolnienia nie przesądza o konieczności zastosowania

przepisie, jak i w art. 78 § 1 k.k. nie obliuguje sądu do udzielenia tego zwolnienia. Ponadto udzielenie warunkowego przedterminowego zwolnienia jest możliwe dopiero po stwierdzeniu zaistnienia kumulatywnie wszystkich powołanych przesłanek, a nie tylko niektórych wymienionych w przepisie art. 77 § 1 k.k. Sąd penitencjarny rozpoznając wniosek o udzielenie warunkowego przedterminowego zwolnienia zobowiązany jest więc ocenić go przez pryzmat wszystkich ustawowych przesłanek i ustalając prognozę kryminologiczno-społeczną wskazać, które z tych przesłanek sprzeciwiają się postawieniu pozytywnej prognozy, co prowadzi do nieuwzględnienia wniosku skazanego w przedmiocie warunkowego przedterminowego zwolnienia” (Postanowienie SA w Lublinie z 26.10.2005 r., II AKz w 622/05, LEX nr 166020).

⁵¹ Byłoby to – rzecz jasna – rozwiązanie niezasadne, mając na względzie sposób oddziaływania instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia na skazanych. Jak słusznie wskazuje M. Ryba: „Warunkowe zwolnienie, stwarzając perspektywę wcześniejszego odzyskania wolności, stanowi istotny bodziec dla więźnia, aby stał się ponownie pożytecznym członkiem społeczeństwa. Jest to nie tylko ważny instrument sprzyjający osiągnięciu wychowawczych celów i zadań, jakie ma do spełnienia kara (...), ale także sprawdzian trafności i skuteczności stosowanego przymusu” (M. Ryba, *Warunkowe zwolnienie w polskim prawie karnym*, Warszawa 1966, s. 8), i dalej: „Perspektywa wcześniejszego odzyskania wolności przeciwdziała depresji psychicznej więźnia, zachęca go do dobrego zachowania się w czasie odbywania kary, do nauki, pracy, zdobywania zawodu, słowem przygotowuje więźnia do pełnej readaptacji jeszcze przed upływem terminu orzeczonej kary. Ułatwia to też utrzymanie właściwej dyscypliny w więzieniu. Każde takie zwolnienie – o ile jest ono przemyślane i słuszne – może być zachęcającym przykładem dla innych” (M. Ryba, *Warunkowe...*, s. 84). Zob. również J. Lachowski, *Warunkowe...*, s. 139–156; K. Linowski, *Warunkowe zwolnienie w teorii i praktyce penitencjarnej*, Ostrowiec Świętokrzyski 2005, s. 24–38; W. Rodakiewicz, *Warunkowe...*, s. 118; P. Wiktorska, *Czekając na wokandę. Warunkowe przedterminowe zwolnienie młodocianych*, Warszawa 2010, s. 18–24.

⁵² V. Konarska-Wrzošek, *Komentarz do art. 77 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, wyd. II [online], Warszawa, 25.10.2018 r. (dostęp: 21.11.2018 r.). Dostępny na stronie: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587715702/570962>, teza 3. Zob. również G. Goniewicz, *Orzekanie o warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbywania reszty kary pozbawienia wolności po nowelizacji Kodeksu karnego*, „Palestra” 2015/7–8, s. 77; J. Lachowski, *Warunkowe...*, s. 267; S. Leleńtal, *Warunkowe...* [w:] *Kary...*, t. 6, s. 1175. Warto też wspomnieć, że istnieje wątpliwość co do kwestii równoważności czynników wymienionych w art. 77 § 1 k.k. Zob. w tym zakresie przykładowo – A. Nowosad, *Praktyka stosowania instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia w ocenie funkcjonariuszy służby więziennej* [w:] *Skuteczność...*, s. 279. Zob. również A. Jaworska-Wieloch, *Odwolanie...*, s. 107–108.

⁵³ Por. S. Leleńtal, *Warunkowe...* [w:] *Kary...*, t. 6, s. 1175.

przez sąd tej instytucji. Ma ona charakter fakultatywny («sąd może»)⁵⁴. A zatem sąd, pomimo spełnienia wszystkich ustawowych przesłanek, powinien w sposób jednoznaczny wyjaśnić, dlaczego – według niego – właśnie w tym konkretnym przypadku warunkowe przedterminowe zwolnienie jest rozwiązaniem pożądanym.

Powyższe byłoby zasadne także z tego względu, że zgodnie z treścią art. 162 § 2 k.k.w.: „Na postanowienie w przedmiocie warunkowego zwolnienia przysługuje zażalenie. Podlega ono rozpoznaniu w terminie 14 dni. Przepis art. 154 § 1 stosuje się odpowiednio”. O ile więc w przypadku odmowy udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia postanowienie sądu (a w zasadzie jego uzasadnienie) powinno być przekonywające dla skazanego, o tyle w przypadku wyrażenia zgody na udzielenie skazanemu warunkowego przedterminowego zwolnienia powinno ono (uzasadnienie postanowienia sądu) być przekonujące dla innych podmiotów uprawnionych do złożenia zażalenia, a przynajmniej powinno ono (uzasadnienie postanowienia sądu) dawać możliwość dokonania oceny jego zasadności; także, a być może – przede wszystkim, sądowi odwoławczemu⁵⁵.

Jak wskazuje E. Samborski: „Uzasadnienie postanowienia, podobnie jak uzasadnienie wyroku, jest dokumentem sprawozdawczym. Powinno przedstawić tok rozumowania organu orzekającego i dochodzenie do rozstrzygnięcia. Powinno być przede wszystkim dokumentem wyjaśniającym stronom stanowisko organu orzekającego, ale także umożliwiającym ewentualnie organowi odwoławczemu kontrolę takiego stanowiska”⁵⁶.

Warto też przytoczyć pogląd S. Leleńki, w myśl którego: „Sąd orzekający w sprawie o warunkowe zwolnienie powinien (...) w uzasadnieniu wydanego postanowienia wyjaśnić, jakie konkretne przejawy zachowania się skazanego uznał za przemawiające na rzecz pozytywnej lub negatywnej prognozy społecznej skazanego i na jakich oparł się dowodach (...). Przekonanie sądu I instancji co do prognozy przyszłego zachowania skazanego jest chronione, podobnie jak swobodnie dokonana ocena wiarygodności dowodów. Jeśli to przekonanie jest racjonalnie uzasadnione, a tylko wtedy korzysta z owej ochrony, może być kwestionowane poprzez wykazanie wad rozumowania sądu, a nie w drodze przedstawienia polemicznej wersji innego przekonania, żywionego przez któregoś z uczestników postępowania. W orzecznictwie zwrócono też uwagę na to, że uzasadnienie postanowienia w sprawie o warunkowe zwolnienie powinno

⁵⁴ G. Łabuda, *Komentarz do art. 77 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, wyd. II [online], Warszawa, 25.10.2018 r. (dostęp: 21.11.2018 r.). Dostępny na stronie: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587230701/125589>, teza 2.

⁵⁵ Zasadnie wskazuje G. Goniewicz, że: „Wydaje się (...), że o ile ustalenie, iż wobec sprawcy nie zachodzi pozytywna prognoza kryminologiczna, nie może naruszać prawa materialnego, o tyle tego rodzaju zarzut może być skuteczny, jeżeli sąd pominię analizę któregoś z czynników wpływających na ocenę tej prognozy, określonych odpowiednio w art. 66 § 1, art. 69 § 1 lub art. 77 § 1 k.k.” (G. Goniewicz, *pozytywna...*, s. 116–117). Trudno zaś ustalić, czy sąd uwzględnił wszystkie niezbędne czynniki czy też którykolwiek z nich pominął w sytuacji, w której swego procesu myślowego nie przelał na papier. W razie nieuwzględnienia wprost któregośkolwiek z czynników w uzasadnieniu postanowienia o warunkowym przedterminowym zwolnieniu należałoby przyjąć, jak się wydaje, że czynnik ten uwzględniony nie został. Innej możliwości (chyba) nie ma.

⁵⁶ E. Samborski, *Forma postanowienia* [w:] *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, E. Samborski [online], Warszawa, 24.10.2018 r. (dostęp: 2.12.2018 r.). Dostępny na stronie: <https://sip.lex.pl/#/monograph/369307120/238550>. Zob. również P. Hofmański, S. Zabłocki, *Treść i forma uzasadnień pisemnych postanowień i zarządzeń, ze szczególnym uwzględnieniem treści postanowień o charakterze dowodowym oraz postanowień w przedmiocie stosowania środków zapobiegawczych* [w:] *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, P. Hofmański, S. Zabłocki [online], Warszawa, 24.10.2018 r. (dostęp: 2.12.2018 r.). Dostępny na stronie: <https://sip.lex.pl/#/monograph/369226932/259375>.

– jak uzasadnienie wyroku – spełniać choćby minimalnie funkcję perswazyjną, to jest wyłuszczać powody podjęcia decyzji, by strony mogły przekonać się o jej słuszności, i funkcję kontrolną, to jest przedstawić instancji odwoławczej podstawy do sprawdzenia jej słuszności. Wymagań tych nie spełniają dominujące w praktyce postanowienia, których uzasadnienia opracowano niestarannie, «(...) czy to przez ich nadmierną lakoniczność, wręcz zdawkowość, czy brak uporządkowania argumentacji»⁵⁷.

Niestety sugerowana wyżej metodyka postępowania nie znajduje odzwierciedlenia w praktyce. Zwłaszcza w zakresie, w jakim oczekuje się od sądu przedstawienia procesu myślowego, który doprowadził do wniosku o zasadności udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia na papierze (w treści uzasadnienia).

Wskażmy/przypomnijmy bowiem, że zgodnie z ustaleniami wynikającymi z przeprowadzonego badania empirycznego: 1) w 342 sprawach (powyżej 63% tak ocenionych) w uzasadnieniach postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu wskazano wyraźnie, które okoliczności przemawiają za udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia, a które nie, natomiast w 195 (powyżej 36%) tego nie uczyniono⁵⁸; 2) w 371 sprawach (niemal 69% tak ocenionych) w uzasadnieniu postanowienia o warunkowym przedterminowym zwolnieniu w sposób jednoznaczny wskazano, dlaczego należy ostatecznie udzielić warunkowego przedterminowego zwolnienia, natomiast w 166 (niemal 31%) tego nie uczyniono⁵⁹; 3) w uzasadnieniach postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu zdecydowanie najczęściej nie uwzględniano wszystkich czynników wymienionych w art. 77 § 1 k.k.⁶⁰; 4) w uzasadnieniach postanowień zdecydowanie najczęściej uwzględniano małe lub bardzo małe liczby czynników mogących mieć wpływ na decyzję o udzieleniu (bądź nie) warunkowego przedterminowego zwolnienia.

⁵⁷ S. Leleń, *Warunkowe...* [w:] *Kary...*, t. 6, s. 1183. Warto także przytoczyć słowa J. Koreckiego, który – odnosząc się do postanowień odmawiających udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia – wskazuje, że: „Należałoby postawić pytanie o to, czy pisemne uzasadnienia postanowień oddają rzeczywistość motywacyjną leżącą u podstawy rozstrzygnięcia o warunkowym zwolnieniu. Wiadomo dość powszechnie o znacznym obciążeniu sędziów penitencjarnych orzekających m.in. w sprawach warunkowych zwolnień i sprawujących nadzór penitencjarny. Znana jest też okoliczność, iż sądy w czasie jednego posiedzenia w zakładzie karnym rozpoznają wiele spraw oraz że w związku z tym w sporządzają uzasadnienia swych postanowień w dniach następnych w sądzie. Tylko, że skazani otrzymują kopie kolejnych postanowień z uzasadnieniami i mają prawo wnieść, iż to właśnie argumenty wskazane w tych uzasadnieniach były rzeczywistym powodem odmowy udzielenia im warunkowego zwolnienia. Uzasadnienia kolejnych odmów powinny więc układać się w pewien ciąg logiczny, wskazujący skazanym drogę pracy nad sobą i przygotowywanie się do wolności” (J. Korecki, *Postanowienia sądów penitencjarnych w sprawach o warunkowe zwolnienie sprawców zabójstw odbywających karę 25 lat pozbawienia wolności* [w:] *Kary długoterminowe. Polityka karna. Wykonywanie. Warunkowe zwolnienia*, red. T. Gardocka, Warszawa 2006, s. 330) oraz słowa M. Ryby, zgodnie z którymi: „Decyzjom w przedmiocie warunkowego zwolnienia musi (...) towarzyszyć wnikliwość, dojrzałość i powaga we wszystkich stadiach postępowania. Warunkowym zwolnieniem można zdziałać wiele dobrego, ale także wyrządzić poważne szkody. Chybione udzielenie warunkowego zwolnienia może doprowadzić do mniemania o niestałości kary, osłabić zapobiegawcze znaczenie stosowanych kar. Na szkodliwość stwarzania pozorów, że odbycie orzeczonej przez sąd kary nie jest nieuchronnym skutkiem skazującego wyroku sądowego, zwracali uwagę już Beccaria i Niemcewicz. Mówili oni, że to po pierwsze «krzepi» w ludziach nadzieję na pobłażliwość, a po wtóre – skoro darowanie kary staje się regułą – to nieskorzystanie z tego wywołuje poczucie krzywdy” (M. Ryba, *Warunkowe...*, s. 11–12). Zob. również T. Kalisz, *Warunkowe...*, s. 183–184.

⁵⁸ Jest to wynik zdecydowanie gorszy niż w przypadku opinii dyrektorów zakładów karnych. Przypomnijmy, że badający oceniali, czy w opiniach dyrektorów zakładów karnych w sposób wyraźny wskazano, które okoliczności przemawiają za udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia, a które nie. Według tej oceny, w 421 (ponad 83% tak ocenionych) sprawach uznano, że tak, natomiast w 89 (niemal 17%), że nie.

⁵⁹ Jest to wynik gorszy niż w przypadku opinii dyrektorów zakładów karnych. Przypomnijmy, że badający oceniali, czy w opiniach dyrektorów zakładów karnych wskazano w sposób jednoznaczny, dlaczego należy ostatecznie przyjąć pozytywną/negatywną prognozę kryminologiczną. Według tej oceny w 394 (ponad 77% tak ocenionych) sprawach tak uczyniono, natomiast w 116 (niemal 23%) – tak nie uczyniono.

⁶⁰ Por. A. Nowosad, *Praktyka...* [w:] *Skuteczność...*, s. 284–285.

Oczywiście – można by stwierdzić, że skoro w ponad 63% przypadków w uzasadnieniach postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu wskazano wyraźnie, które okoliczności przemawiają za jego udzieleniem, a które nie, a w niemal 69% przypadków w sposób jednoznaczny wskazano, dlaczego należy ostatecznie udzielić warunkowego przedterminowego zwolnienia, to sytuacja nie przedstawia się najgorzej⁶¹.

Podkreślenia wymaga jednak to, że ustalenia sądów w zdecydowanej większości przypadków opierały się na niewielkiej liczbie czynników mogących mieć wpływ na decyzję w zakresie udzielenia warunkowego przedterminowego zwolnienia (zob. tabela 24). Czynniki te, w liczbie od 0 do 6 pojawiły się 255 razy (ok. 47% spraw), a w liczbie od 7 do 12 – 256 razy (również ok. 47% spraw). Więcej czynników uwzględniono tylko w niecałych 8% przypadków⁶².

Tabela 24				
Liczba czynników wziętych pod uwagę przez sądy				
	Liczba czynników	Częstość	Procent	
Ważne	0	1	,2	
	1	27	5,0	
	2	34	6,3	
	3	32	5,9	
	4	33	6,1	
	5	47	8,7	
	6	81	15,0	
	7	86	15,9	
	8	72	13,3	
	9	40	7,4	
	10	22	4,1	
	11	24	4,4	
	12	12	2,2	
	13	5	,9	
	14	7	1,3	
	15	5	,9	
	16	1	,2	
	17	1	,2	
	18	1	,2	
	19	3	,6	
	23	2	,4	
	24	1	,2	
		Ogółem	537	99,4
	Braki danych	Brak danych	3	,6

Źródło: opracowanie własne.

⁶¹ W przekonaniu autorów niniejszego raportu nie byłoby to stwierdzenie zasadne. Wszak aż w 1/3 spraw wymogi związane z wyraźnym wskazaniem w uzasadnieniu postanowienia o warunkowym przedterminowym zwolnieniu, które okoliczności przemawiają za udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia, a które nie, oraz z wyraźnym wskazaniem, dlaczego należy ostatecznie udzielić WPZ, nie zostały spełnione.

⁶² Jest to wynik zdecydowanie gorszy niż w przypadku opinii dyrektorów zakładów karnych. Przypomnijmy, że w opiniach dyrektorów ZK zdecydowanie najczęściej uwzględniano od 9 do 20 szczegółowych czynników. Rzadkie były przypadki brania pod uwagę niewielkiej liczby czynników (do 7–8% wniosków/opinii).

Co więcej – opis czynników wykorzystanych w uzasadnieniach postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu w zdecydowanej większości przypadków był lakoniczny, pobieżny⁶³ i powielał li tylko niektóre informacje zawarte w opinii dyrektora zakładu karnego. W zasadzie – był to nie tyle opis, ile wypis czynników uwzględnionych przez sąd w danym, konkretnym przypadku.

W uzasadnieniach postanowień sądów ani nie podejmowano prób dokonania adekwatnej wykładni czynników przewidzianych w art. 77 § 1 k.k., ani oceny ich wartości prognostycznej, czy to z perspektywy *in abstracto* czy *in concreto*⁶⁴, choć sama treść przepisu przywoływana była stosunkowo często, niekiedy wraz z ogólnym stwierdzeniem, że wszystkie czynniki przewidziane w tym przepisie zostały uwzględnione i przemawiają za udzieleniem warunkowego przedterminowego zwolnienia.

W uzasadnieniach brak było orzeczeń sądów rzeczyczej i pogłębionej analizy zachowania się i osobowości skazanego, a ponadto – pomijano częstokroć niewygodne dla niego okoliczności. Jak już wcześniej wskazano, najbardziej znaczącym brakiem była historia wcześniejszych skazań i wcześniejszego stosowania wobec skazanego środków probacyjnych – tę kwestię uwzględniono w zaledwie 52 sprawach (9,6% wszystkich), a przecież ma ona istotne znaczenie, jeśli chodzi o kwalifikowanie się skazanego do warunkowego przedterminowego zwolnienia. Podobnie zresztą przedstawia się kwestia kolejnych skazań (oraz toczących się innych postępowań), które zapadły po skazaniu/skazaniach na kary pozbawienia wolności, z których nastąpiły warunkowe przedterminowe zwolnienia, a przed wydaniem postanowienia o takim zwolnieniu. Chociaż, oczywiście, w kontekście skazań nieprawomocnych zasadnie wskazuje Sąd Apelacyjny w Lublinie, że: „(...) fakt, iż przeciwko skazanemu toczą się postępowania karne w innych sprawach, nie może przemawiać na jego niekorzyść i być brany przy formułowaniu prognozy kryminologicznej, do czasu jego prawomocnego skazania. Przypomnieć bowiem

⁶³ Taki charakter uzasadnień postanowień sądów potwierdzają także inne badania. Już M. Ryba wskazywał, że: „Jak wskazują wyniki badania konkretnych spraw, praktyczne wykonanie przez sądy wojskowe założeń ustawowych (...) musi budzić dość istotne zastrzeżenia. W przeważającej większości spraw orzeczenia są niesłyszane lakoniczne, formalistyczne. Przeważnie w uzasadnieniu postanowienia powtarzane są słowa ustawy bez włożenia w nie konkretnej treści. Sądy zdają się zapominać, że oprócz przesłanek formalnych, zezwalających na podjęcie kwestii warunkowego zwolnienia, są jeszcze przesłanki materialne, od istnienia których zależy treść podejmowanych w tym zakresie decyzji” (M. Ryba, *Warunkowe...*, s. 108), i słusznie konstatawał, że: „Upraszczenie decyzji w przedmiocie warunkowego zwolnienia i pomijanie tak istotnych elementów jak uprzednia karalność, charakter popełnionego przestępstwa, wybitne niedyscyplinowanie, nadużywanie alkoholu stanowi naruszenie zasad określonych w art. 1 § 1. Przy takiej praktyce trzeba się godzić na duże prawdopodobieństwo ponownego popełnienia przestępstwa, nie mówiąc już o możliwości naruszenia zasad współżycia społecznego” (M. Ryba, *Warunkowe...*, s. 109). Zob. również J. Korecki, *Postanowienia...* [w:] *Kary...*, s. 336; P. Wiktorska, *Czekając na...*, s. 253.

⁶⁴ Należy się zgodzić z S. Lelentalem, że: „Zapewnienie chociażby minimalnych standardów orzecznictwa w sprawach o warunkowe zwolnienie wymaga ustalenia treści każdej z przesłanek określonych w art. 77 § 1 KK oraz oceny ich wartości prognostycznej w konkretnej sprawie. Jest to warunek sine qua non zgodnego z prawem stosowania omawianej instytucji. Warunek ten (...) jest zarówno teoretycznie, jak i praktycznie niewykonalny. W piśmiennictwie występują istotne różnice w interpretacji poszczególnych przesłanek, a wartość prognostyczna niektórych z nich jest kwestionowana. W orzecznictwie sądów penitencjarnych i sądów apelacyjnych poza okolicznościami popełnienia przestępstwa i zachowaniem się skazanego w czasie odbywania kary pozostałe przesłanki materialne są nierozpoznawalne. Brak jest chociażby jednostkowych przykładów potwierdzających podejmowanie prób wyjaśnienia pojęć «postawa» czy «właściwości osobiste skazanego». Typowe są natomiast orzeczenia, w których powtarza się treść przepisu art. 77 § 1 KK, gdy chodzi o wymienienie w nim przesłanki intencjonalnie sformułowanymi ocenami, które nie dają się pogodzić z istotą prognozy jako podstawy orzekania o warunkowym zwolnieniu” (S. Lelental, *Warunkowe...*, s. 1188).

trzeba, że oskarżonego chroni wyrażona w art. 5 § 1 Kodeksu postępowania karnego⁶⁵ (także w art. 42 ust. 3 Konstytucji RP⁶⁶) zasada domniemania niewinności”⁶⁷.

Zdarzały się także sprawy, w których argumentacja sądów była, co najmniej, wątpliwa. Przykładowo – w jednej ze spraw w sposób wyraźny wskazano, że skazany jest członkiem podkultury przestępczej i wyznaje jej wartości, jednak biorąc pod uwagę fakt, iż należycie zachowywał się w zakładzie karnym należy dać mu szansę⁶⁸.

Samo należycie zachowanie w zakładzie karnym było zresztą przez sądy brane najczęściej pod uwagę i najczęściej stanowiło dla sądów czynnik decydujący (a przynajmniej jeden z decydujących) o udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia (zob. tabela 25). Ponadto – dodajmy – było też najdokładniej opisywane.

Tabela 25 Okoliczności uwzględniane przez sądy		
Grupa okoliczności	Liczba przypadków	Procent
Okoliczności przestępstwa i zach. po jego popełnieniu	44	2,9
Sposób życia przed ZK	78	5,1
Uprzednia karalność i uprzednio stos. śr. probacyjne	52	3,4
Zachowanie w ZK (wewnątrz)	497	32,4
Zachowanie w ZK (na zewnątrz, tj. przepustki, SDE, praca poza ZK, etc.)	165	10,8
Warunki osobiste	186	12,1
Właściwości osobiste	61	3,9
Stan zdrowia fizycznego i psychicznego	15	1
Alkohol, narkotyki	135	8,8
Postawa	300	19,6
Ogółem	1533	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak widać – zachowanie skazanego w zakładzie karnym stanowiło ponad 42% wszystkich przywoływanych okoliczności, a zatem – było przez sądy przywoływane najczęściej (i to niemal zawsze na korzyść skazanego). Często, ale dużo rzadziej niż zachowanie skazanego w zakładzie karnym, były przywoływane: 1) postawa skazanego (19,6% wszystkich przywoływanych okoliczności); 2) jego warunki osobiste (12,1% wszystkich przywoływanych okoliczności), oraz 3) uzależnienia (8,8% wszystkich przywoływanych okoliczności).

Fakt odwoływania się przede wszystkim do należycie zachowania skazanego w zakładzie karnym jest przy tym o tyle zaskakujący, że jak słusznie wskazuje

⁶⁵ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.) – dalej k.p.k.

⁶⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁶⁷ Postanowienie SA w Lublinie z 15.04.2009 r., II AKzW 285/09, LEX nr 508303.

⁶⁸ Oczywiście – fakt (albo wyłącznie deklaracja, niekoniecznie znajdująca odzwierciedlenie w rzeczywistości) przynależności do podkultury przestępczej i wyznawania jej wartości nie jest okolicznością przesądającą o niezasadności udzielenia skazanemu warunkowego przedterminowego zwolnienia, niemniej – w sytuacji stwierdzenia takiej okoliczności należałoby oczekiwać od sądu pogłębionej analizy osobowości skazanego, a nie tylko ogólnego stwierdzenia, że okoliczność taka wystąpiła, ale z uwagi na takie, a nie inne zachowanie skazanego w zakładzie karnym nie ma ona w zasadzie znaczenia. Tym bardziej że – jak będzie o tym mowa poniżej – zachowanie skazanego w zakładzie karnym nie powinno być czynnikiem przesądającym o zasadności udzielenia skazanemu warunkowego przedterminowego zwolnienia. Por. S. Meler, *Instytucja...*, s. 250; P. Wiktorska, *Czekając na...*, s. 71.

V. Konarska-Wrzošek: „Zachowanie skazanego w czasie odbywania kary to ostatni element (spośród wymienionych w art. 77 § 1 k.k. – dop. autorów) oceny mający znaczenie dla wyrobienia przez sąd przekonania co do pożądanego zachowania po zwolnieniu z zakładu karnego. Trafnie wskazuje się w doktrynie i orzecznictwie, że poprawne zachowanie skazanego w trakcie pobytu w zakładzie karnym i przestrzeganie przez niego regulaminu, ustalonego porządku oraz poleceń osób uprawnionych do ich wydawania są podstawowymi obowiązkami każdego skazanego (zob. art. 116 § 1 k.k.w.), dlatego też nie mogą być dostatecznymi podstawami jakiejś szczególnie pozytywnej oceny jego zachowania i budowania określonego przekonania o pożądanym zachowaniu po wyjściu na wolność. Nawet nie upoważnia do tego fakt otrzymania nagrody lub nagród w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności. Dla stwierdzenia pozytywnej prognozy co do danego skazanego potrzebne jest takie jego postępowanie w zakładzie karnym, które wykracza poza normę biernego podporządkowania się regulaminowi pobytu i odznacza się czynnym uczestnictwem w procesie resocjalizacji, aktywnością na rzecz poprawy swojego funkcjonowania w społeczeństwie po wyjściu na wolność”⁶⁹.

Niezależnie od powyższego, należy wskazać, że sądy bardzo rzadko brały pod uwagę okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie skazanego po jego popełnieniu (mimo że jest to wymóg ustawowy). Okoliczności te uwzględniono na korzyść skazanego w 11 przypadkach, na niekorzyść – w 12, a jako obojętne dla sytuacji skazanego potraktowano je jedenastokrotnie⁷⁰. Okoliczności te uwzględniono zatem wyłącznie w ok. 6% spraw.

Rzadko też brano pod uwagę właściwości osobiste skazanego (mimo że również jest to wymóg ustawowy) oraz jego stan zdrowia i uzależnienia. Okoliczności te uwzględniono w 61 przypadkach – jeżeli chodzi o właściwości osobiste, to w 15 – jeżeli chodzi o stan zdrowia oraz w 135 – jeżeli chodzi o uzależnienia. Okoliczności te uwzględniono zatem wyłącznie w ok. 11% spraw – jeżeli chodzi o właściwości osobiste, w ok. 3% – jeżeli chodzi o stan zdrowia oraz w 25% – jeżeli chodzi o uzależnienia.

Podobnie sytuacja przedstawia się, gdy chodzi o warunki osobiste skazanego. Okoliczność tę uwzględniono na korzyść skazanego w 186 przypadkach; w żadnej zaś sprawie nie uwzględniono jej na niekorzyść skazanego. Ani razu też nie uznano tej okoliczności za obojętną dla sytuacji skazanego. Okoliczność tę uwzględniono zatem wyłącznie w ok. 35% spraw.

⁶⁹ V. Konarska-Wrzošek, *Komentarz... [w:] Kodeks...,* teza 4. Podobnego zdania jest J. Lachowski, zdaniem którego: „O tym, czy zachodzi przypuszczenie, iż skazany będzie przestrzegał porządku prawnego na wolności, nie można (...) trafnie wnioskować przede wszystkim na podstawie tego, jak skazany zachowuje się w nienaturalnych w końcu dla człowieka warunkach panujących w zakładzie karnym, w czasie odbywania kary pozbawienia wolności. Dobre zachowanie skazanego w tych warunkach może bowiem wynikać jedynie z dobrego przystosowania do warunków panujących w izolacji więziennej oraz z biernego podporządkowania się reżimowi kary pozbawienia wolności. Nawet wyróżniające się zachowanie w warunkach zakładu karnego nie musi prowadzić do wniosku, że na wolności skazany będzie postępował podobnie. Wydaje się zatem, że prognozę co do zachowania się skazanego w warunkach wolności powinno się kształtować przede wszystkim w oparciu o to, jak skazany zachowuje się na wolności” (J. Lachowski, *Przesłanka materialna warunkowego przedterminowego zwolnienia na gruncie kodeksu karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2008/11, s. 52–53).

⁷⁰ Powyższe nie powinno dziwić – jak już wcześniej wskazano, w zaledwie 122 sprawach, tj. w ok. 22,6% wszystkich, sąd, orzekając w kwestii warunkowego przedterminowego zwolnienia, korzystał z akt spraw karnych skazanego, a przynajmniej tylko w takiej liczbie spraw wprost wynikało to z analizowanych akt.

Nie zawsze brano pod uwagę także postawę skazanego (mimo że – podobnie jak w przypadku wcześniej wymienionych okoliczności – jest to wymóg ustawowy). Okoliczność tę uwzględniono na korzyść skazanego w 295 przypadkach, na niekorzyść skazanego – w jednym przypadku, a jako obojętną dla sytuacji skazanego potraktowano ją czterokrotnie. Okoliczność tę uwzględniono zatem wyłącznie w ok. 56% spraw⁷¹.

Wszystkie powyższe okoliczności w sposób wyraźny wskazują, że sposób uzasadniania przez sądy postanowień o udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia (odzwierciedlający również, jak się wydaje, proces dochodzenia przez sąd do wniosku o zasadności udzielenia WPZ) nie jest należyty (zwłaszcza w świetle wymogów przewidzianych w art. 77 § 1 k.k.) i dotyczy to dużej liczby postanowień. Biorąc powyższe pod uwagę, nie sposób wykazać jakiegokolwiek zależności pomiędzy wskazanymi wyżej wadami postanowień sądów (a w zasadzie ich uzasadnień) a częstotścią odwoływania warunkowego przedterminowego zwolnienia. Skoro bowiem większość uzasadnień postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu sporządzanych jest nie-należycie, to w przypadkach, w których doszło do odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia również musiało dojść do nieprawidłowości.

Dla porządku wskaźmy jednak, że uzasadnienia postanowień o udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia w sprawach, w których następnie zwolnienie to odwołano, charakteryzowały się następującymi właściwościami:

Tabela 26 Liczba szczegółowych czynników uwzględnionych w uzasadnieniach postanowień o warunkowym przedterminowym zwolnieniu		
Liczba szczegółowych czynników	Liczba przypadków	Procent
1	3	2,3
2	9	7
3	8	6,2
4	8	6,2
5	9	6,9
6	27	20,9
7	17	13,2
8	24	18,6
9	12	9,3
10	4	3,1
11	4	3,1
12	0	0
13	1	0,8
14	1	0,8
15	1	0,8
brak danych	1	0,8
Ogółem	129	100

Źródło: opracowanie własne.

⁷¹ Lepiej przedstawia się sytuacja, gdy chodzi o wnioski/opinie dyrektorów zakładów karnych. Zob. analiza odpowiedzi na pytanie nr 20.

Tabela 27 Przypadki dokonania wyraźnej oceny, które czynniki przemawiają na korzyść/na niekorzyść skazanego		
Wyraźna ocena czynników	Liczba przypadków	Procent
tak	77	59,7
nie	51	39,5
brak danych	1	0,8
Ogółem	129	100

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 28 Przypadki wskazania w sposób wyraźny, dlaczego należy ostatecznie udzielić WPZ		
Wyraźne uzasadnienie, dlaczego należy udzielić WPZ	Liczba przypadków	Procent
tak	81	62,8
nie	47	36,4
brak danych	1	0,8
Ogółem	129	100

Źródło: opracowanie własne.

Mając powyższe na względzie, można zapytać (co najwyżej), czy w przypadku szerszej analizy sytuacji skazanego nie doszłoby przypadkiem w analizowanych wyżej sprawach do odmowy udzielenia mu warunkowego przedterminowego zwolnienia. Niestety jednak pytanie to musi pozostać bez odpowiedzi.

5. Postulaty *de lege ferenda*

Sposobem na usunięcie zaprezentowanych wyżej mankamentów istniejących obecnie w praktyce orzekania o WPZ mogłoby być (być może) zastosowanie pewnych wystandardyzowanych narzędzi diagnostyczno-pomiarowych, które ułatwiłyby ocenę, czy w przypadku konkretnego skazanego zachodzi pozytywna prognoza społeczno-kryminologiczna. Teoretyczną podstawę takiego narzędzia może stanowić opracowany w latach 90. XX w. przez D. Andrews, J. Bonta i R. Hoge model szacowania ryzyka ponownej przestępczości i resocjalizacji przestępców (RNR, tj. *risk-need-responsivity model*)⁷². Trzy podstawowe zasady tego modelu to zasada ryzyka (*risk principle*), zasada potrzeb (*need principle*) i zasada reaktywności (*responsivity principle*)⁷³.

Pierwsza ze wskazanych zasad dotyczy oszacowania ryzyka ponownej przestępczości. Druga związana jest z koniecznością identyfikacji potrzeb danego skazanego i odróżnienia tzw. potrzeb kryminogennych i niekryminogennych⁷⁴ (pierwsze z nich, co oczywiste, wiążą się silnie z wysokim ryzykiem powrotu do przestępstwa). Zasada reaktywności dotyczy zaś dostosowania możliwych środków stosowanych wobec

⁷² Zob. D. Wójcik, *Stosowanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnostyczno-prognostycznych służących oszacowaniu ryzyka powrotności do przestępstwa*, Warszawa 2012, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/TWS_Wójcik-D_Ocena-ryzyka-ponownej-przest-1.pdf, s. 10 (dostęp: 15.09.2019 r.).

⁷³ Zob. D. Wójcik, *Stosowanie...*, s. 10.

⁷⁴ Zob. D. Wójcik, *Stosowanie...*, s. 12.

skazanego do jego indywidualnych możliwości i właściwości, chociażby takich jak wiek, płeć, rodzaj popełnionego czynu, osobowość czy czynniki bio-społeczne⁷⁵.

Analizując regulację art. 77 § 1 k.k. w zakresie wskazanych tam przesłanek materialnych pozwalających na sformułowanie pozytywnej prognozy społeczno-kryminologicznej dla skazanego, trzeba zwrócić uwagę, że przesłanki te zdają się odpowiadać wskazanym zasadom modelu RNR. Zgodnie z treścią art. 77 § 1 k.k. – przypomnijmy – skazanego na karę pozbawienia wolności sąd może warunkowo zwolnić z odbycia reszty kary tylko wówczas, gdy jego postawa, właściwości i warunki osobiste, okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, że skazany po zwolnieniu będzie stosował się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego i przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa. Miarą zasadności zastosowania wobec skazanego instytucji WPZ ma być przekonanie, że nie popełni on ponownie przestępstwo (zasada ryzyka). Przekonanie to ma wypływać z postawy, właściwości i warunków osobistych sprawcy (zasada potrzeb i zasada reaktywności) oraz z okoliczności popełnienia czynu i zachowania po jego popełnieniu oraz w trakcie odbywania kary (zasada reaktywności).

Wydaje się więc, że w oparciu o wyżej zakreślone założenia modelu RNR i jego zasady, możliwe jest skonstruowanie narzędzia, np. w postaci kwestionariusza, które pozwoliłoby skutecznie aplikować wskazane na gruncie art. 77 § 1 k.k. przesłanki pozytywnej prognozy społeczno-kryminologicznej na grunt podejmowania przez sąd decyzji o udzieleniu lub odmowie udzielenia WPZ. Przykładem takiego narzędzia może być skala LSI-R (*Level of Service Inventory-Revised*) opracowana przez kanadyjskich psychologów i pracowników probacji, stosowana obecnie również w USA, Anglii oraz niektórych innych krajach europejskich⁷⁶. Narzędzie to jest używane przede wszystkim do identyfikowania celu ewentualnych środków stosowanych wobec skazanego oraz monitorowania poziomu ryzyka jego powrotu do przestępstwa podczas stosowania ewentualnej probacji. Pytania ze skali LSI-R uporządkowane są w ramy 10 kategorii obejmujących dane dotyczące:

- 1) historii skazań;
- 2) wykształcenia i zatrudnienia;
- 3) sytuacji finansowej;
- 4) rodziny/stanu cywilnego;
- 5) warunków mieszkaniowych;
- 6) czasu wolnego;
- 7) relacji towarzyskich;
- 8) uzależnień;
- 9) problemów emocjonalnych;
- 10) postawy i poglądów⁷⁷.

Oczywiście nie chodzi tu o prosty transfer LSI-R na grunt stosowania WPZ w Polsce, ale zasadne wydaje się rozważenie implementacji modelu RNR tak, aby

⁷⁵ Zob. D. Wójcik, *Stosowanie...*, s. 17.

⁷⁶ Zob. D. Wójcik, *Stosowanie...*, s. 31.

⁷⁷ Zob. D. Wójcik, *Stosowanie...*, s. 31.

odpowiadał on wymogom stawianym w art. 77 § 1 k.k. i jednocześnie umożliwił przewyciężenie fikcji jego rzeczywistego stosowania przez sądy. Kanadyjska skala LSI-R może stanowić pod tym względem pewną inspirację. Skonstruowanie takiego narzędzia wymagałoby oczywiście uwzględnienia specyfiki samej instytucji WPZ, które jest tylko jednym z możliwych środków probacyjnych, a sam stopień ryzyka powrotności do przestępstwa nie może być jedynym czynnikiem decyzji o jego zastosowaniu. Ponadto, aktualne przy próbie konstrukcji narzędzia dla określania prognozy kryminologicznej na gruncie WPZ pozostają wątpliwości i pytania związane ze stosowaniem skali RNR w ogóle⁷⁸. W szczególności rozważania wymagałaby kwestia stosowania różnych skal do różnych typów przestępstw oraz wieku i płci sprawcy. Niemniej wydaje się, że w świetle obecnej praktyki orzekania o WPZ, której negatywne aspekty uwidoczniły również wyniki badań zaprezentowane w niniejszym raporcie, warto rozważyć skonstruowanie jednolitego modelu oceny zachodzenia przesłanek wskazanych w art. 77 § 1 k.k.

Skutecznym rozwiązaniem mogłoby się okazać też wprowadzenie – w kontekście warunkowego przedterminowego zwolnienia – przepisu analogicznego do aktualnego przepisu art. 413 k.p.k., zgodnie z którym: „§ 1. Każdy wyrok powinien zawierać: 1) oznaczenie sądu, który go wydał, oraz sędziów, ławników, oskarżycieli i protokolanta; 2) datę oraz miejsce rozpoznania sprawy i wydania wyroku; 3) imię, nazwisko oraz inne dane określające tożsamość oskarżonego; 4) przytoczenie opisu i kwalifikacji prawnej czynu, którego popełnienie oskarżyciel zarzucił oskarżonemu; 5) rozstrzygnięcie sądu; 6) wskazanie zastosowanych przepisów ustawy karnej. § 2. Wyrok skazujący powinien ponadto zawierać: 1) dokładne określenie przypisanego oskarżonemu czynu oraz jego kwalifikację prawną; 2) rozstrzygnięcia co do kary i środków karnych, środków kompensacyjnych i przepadku, a w razie potrzeby – co do zaliczenia na ich poczet okresów wskazanych w art. 63 Kodeksu karnego”. Oczywiście – w przypadku postanowienia o warunkowym przedterminowym zwolnieniu niezbędne byłoby wskazanie w ewentualnym nowym przepisie tych elementów, które powinny być charakterystyczne dla tego rodzaju postanowienia. Niemniej wydaje się, że byłoby to mnożenie bytów ponad konieczność. Wystarczające byłyby, jak się wydaje, działania pozaprawne, w tym – przykładowo – ewentualne szkolenia dla sędziów czy stworzenie kwestionariusza, o którym była powyżej mowa.

Niezależnie od powyższego, warto rozważyć wszakże zmianę przepisu art. 77 § 1 k.k. i nadanie mu – przykładowo – następującego kształtu: „Skazanego na karę pozbawienia wolności sąd może warunkowo zwolnić z odbycia reszty kary tylko wówczas, gdy jego postawa, właściwości i warunki osobiste, okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, że skazany po zwolnieniu będzie stosował się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego i nie popełni ponownie przestępstwa”. Jak bowiem słusznie wskazuje J. Lachowski: „zdecydowanie łatwiej przewidzieć, czy skazany nie popełni przestępstwa w przyszłości, choć trzeba być świadomym tego, że również i w tym wypadku niezwykle trudno cokolwiek prognozować, skoro popełnienie przestępstwa może być zdeterminowane wieloma czynnikami. Wydaje się zatem, że decyzja o warunkowym zwolnieniu powinna zależeć przede wszystkim od oceny prawdopodobieństwa powrotu na drogę przestępstwa, a nie od naruszenia norm innych gałęzi prawa, wszak jest

⁷⁸ Zob. D. Wójcik, *Stosowanie...*, s. 54–55.

to jeden z instrumentów polityki kryminalnej i penitencjarnej. Przepis art. 77 § 1 k.k. w obecnym kształcie nie eksponuje tego dostatecznie (brak choćby zastrzeżenia, iż chodzi zwłaszcza o niepełnienie przestępstwa). Jego literalna wykładnia prowadzi do wniosku, że przypuszczenie co do nie popełnienia przestępstwa w przyszłości stawiane jest na równi z przypuszczeniem, że skazany nie naruszy również innych gałęzi prawa⁷⁹.

W toku analizy wyników przeprowadzonych badań rozważano jeszcze zasadność sformułowania jednej zmiany normatywnej w obrębie art. 77 § 1 k.k. Asumptem do tych rozważań było zaobserwowanie w badanych sprawach dość licznych przypadków, w których – mimo negatywnej opinii dyrektora zakładu karnego – sądy decydowały się na udzielenie skazanym warunkowego przedterminowego zwolnienia, opatrząc orzeczenia w tym zakresie bardzo zdawkowymi uzasadnieniami. W związku z tym rozważenia wymagał postulat *de lege ferenda*, by w nakreślonym przypadku, tj. w sytuacji negatywnej opinii dyrektora zakładu karnego, nałożyć na sądy ustawowy obowiązek szczególnie wnikliwego zbadania zachodzenia przesłanek wskazanych w art. 77 § 1 k.k. Od sformułowania takiego postulatu ostatecznie jednak odstąpiono z dwóch zasadniczych powodów. Po pierwsze, należy zauważyć, że wyniki przeprowadzonych badań wskazują, iż również opinie dyrektorów zakładów karnych nie były szczególnie wnikliwie uzasadniane. W opiniach tych najczęściej uwzględniano od 9 do 20 szczegółowych czynników. Uzasadnienia blisko jednej czwartej opinii dyrektorów zakładów karnych nie wskazywały jednoznacznie, dlaczego należy ostatecznie przyjąć pozytywną/negatywną prognozę kryminologiczną. Trzeba też zwrócić uwagę na wcale nierzadkie przypadki, w których okres próby ustanowiony dla skazanych, którym udzielono warunkowego przedterminowego zwolnienia, pomimo negatywnej opinii dyrektora zakładu karnego, zakończył się pomyślnie.

Po drugie, ze sformułowania wspomnianego postulatu *de lege ferenda* zrezygnowano również dlatego, że ustawowo zadekretowany obowiązek szczególnie wnikliwego zbadania przez sądy, czy zachodzą przesłanki wskazane w art. 77 § 1 k.k. w sytuacji negatywnej opinii dyrektora zakładu karnego, mógłby sugerować, iż w sytuacji przeciwnej, tj. w przypadku gdy opinia ta jest pozytywna, dogłębne zbadanie tych przesłanek nie jest szczególnie istotne.

Należy jednak postulować, by w sytuacji negatywnej opinii dyrektora zakładu karnego sądy w sposób szczególnie wnikliwy (jeszcze bardziej wnikliwy niż w przypadku opinii pozytywnej) rozważały zasadność udzielenia skazanemu warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary.

6. Ankieta

WARUNKOWE PRZEDTERMINOWE ZWOLNIENIE 2018

Sąd	Sygnatura		
[01] Rodzaj ZK (zaznaczyć kod)	M – 1	P – 2	R – 3
[02] Typ ZK	1	2	3

⁷⁹ J. Lachowski, *Przesłanka...*, s. 44.

[03] System wyk. kary (zaznaczyć kod) P – 1 T – 2 Z – 3

[04] Całość klasyfikacji (*tylko kody, 3 cyfry bez przecinków, np. 111*).....

[05] Płeć skazanego M – 1 K – 2

[06] Rok urodzenia skazanego.....

[07] Uprzednia karalność skazanego (*zaznaczyć tylko jedną odpowiedź*):

1. niekarany	3. karany 2–3 razy	5. art. 64 § 1
2. jednokrotnie karany	4. karany > 3 razy	6. art. 64 § 2

[08] Kara, z której WPZ (*liczba miesięcy, „całość”*).....

[09] Skazanie, z którego WPZ (*kod art. „głównego”*).....

(poniżej: *w pyt. [10], [11] i [12] numeracja od najnowszego*)

[10] Wcześniejsze warunkowe umorzenie postępowania (*wpisać „X”*)

WUP	[10a] 1	[10b] 2	[10c] 3	[10d] 4	[10e] 5
1. brak inf.					
2. nie					
3. tak (+)					
4. tak (-)					

[11] Wcześniejsze warunkowe zawieszenie wykonania kary (*wpisać „X”*)

WZWK	[11a]	[11b]	[11c]	[11d]	[11e]
1. brak inf.					
2. nie					
3. tak (+)					
4. tak (-)					

[12] Wcześniejsze warunkowe przedterminowe zwolnienie (*wpisać „X”*)

WPZ	[12a]	[12b]	[12c]	[12d]	[12e]
1. brak inf.					
2. nie					
3. tak (+)					
4. tak (-)					

[13] Czy („obecna” kara) składany był wcześniej (nieskutecznie) wniosek o WPZ?

1. tak 1x 2. tak > 1x 3. nie 4. brak inf.

[14] Czy („obecna” kara) doszło wcześniej do odwołania WPZ?

1. tak 1x 2. tak > 1x 3. nie 4. brak inf.

[15] Kto złożył „obecny” wniosek? (można zaznaczyć >1 odpowiedź)

1. skazany 2. obrońca 3. dyrektor ZK 4. kurator 5. prokurator

[16] Okoliczności wskazane w uzasadnienie wniosku (jeśli było) (poza kwestiami formalnymi; można zaznaczyć > 1 odpowiedź) (NIE wypełniać, jeśli wniosek dyrektora ZK)

	Grupa okoliczności	1	2	3
		za WPZ	przeciw	obojętne, za/przeciw
[16a]	Okoliczności przestępstwa i zach. po jego popełnieniu			
[16b]	Sposób życia przed ZK			
[16c]	Uprzednia karalność i uprzednio stos. śr. probacyjne			
[16d]	Zachowanie w ZK (wewnątrz)			
[16e]	Zachowanie w ZK (na zewnątrz)			
[16f]	Warunki osobiste			
[16g]	Właściwości osobiste			
[16h]	Stan zdrowia fizycznego i psychicznego			
[16i]	Alkohol, narkotyki			
[16j]	Postawa			

[17] Jak wyżej, Z ZAŁĄCZNIKA:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36				

[18] Wpisać liczbę zaznaczonych kategorii.....

[19] Kierunek opinii dyrektora ZK (a tym samym prognozy):

1. udzielić 2. nie udzielić 3. trochę za, trochę przeciw

[48] Jeśli WPZ odwołano, to na podstawie art. 160 k.k.w. § 1 2 3 4

[49] Jeśli WPZ odwołano, to w jakim okresie:

1. w okresie próby

2. w ciągu 6 miesięcy po okresie próby

[50] Jeśli WPZ odwołano (*także m. in.*) z uwagi na nowe przestępstwo, kwalifikacja „główna” tego nowego (kod):.....

(...)

UWAGI (*tylko szczególnie interesujące kwestie*)

[52] Uwagi są: 1. tak

2. nie

[53] Treść uwag:

Załącznik do ankiety:

1) okoliczności popełnienia przestępstwa i zachowanie po jego popełnieniu, 2) sposób życia przed popełnieniem przestępstwa, 3) uprzednia karalność i stosowane uprzednio środki probacyjne, 4) zachowanie w zakładzie karnym (wewnątrz), 5) zachowanie w zakładzie karnym (na zewnątrz, tj. przepustki, SDE, praca poza ZK etc.), 6) warunki osobiste, 7) właściwości osobiste, 8) stan zdrowia fizycznego i psychicznego, 9) uzależnienie od alkoholu, narkotyków etc., 10) postawa; a w pytaniach 17, 21 i 40 następujące pojedyncze czynniki: 1) płeć; 2) wiek; 3) stan zdrowia; 4) uzależnienie; 5) dotychczasowy sposób życia (przed ZK); 6) przynależność społeczna; 7) zawód wyuczony/wykonywany na wolności (przed ZK); 8) zawód wyuczony/wykonywany w zakładzie karnym; 9) miejsce pracy na wolności (przed ZK); 10) wykształcenie uzyskane na wolności (przed ZK); 11) wykształcenie uzyskane w zakładzie karnym; 12) miejsce zamieszkania w chwili popełnienia przestępstwa; 13) stan rodzinny w chwili popełnienia przestępstwa; 14) warunki materialne i zarobki w chwili popełnienia przestępstwa; 15) ogólna ocena zachowania w zakładzie karnym; 16) stosunek do pracy w zakładzie karnym; 17) stosunek do nauki w zakładzie karnym; 18) stopień wykonywania zadań określonych w indywidualnym programie oddziaływania lub indywidualnym programie terapeutycznym; 19) cechy osobowości; 20) postawa życiowa; 21) postawa wobec popełnionego przestępstwa i osoby pokrzywdzonej; 22) perspektywy po warunkowym zwolnieniu; 23) stosunek do przełożonych; 24) stosunek do współosadzonych; 25) udział w podkulturze przestępczej (w ZK); 26) stosunek do regulaminu; 27) nagrody/kary w zakładzie karnym; 28) wykonywanie poleceń; 29) opis zachowań szczegółowych; 30) sposób wykorzystywania wolnego czasu; 31) zachowanie na wolności w czasie przerw w odbywaniu kary; 32) rodzaj popełnionego przestępstwa; 33) okoliczności popełnienia przestępstwa i zachowanie po jego popełnieniu; 34) historia skazań (z wyłączeniem obecnego); 35) historia wcześniejszych środków związanych z poddaniem sprawcy próbie; 36) zachowanie w czasie poprzednich pobytów w zakładach karnych.

Abstract

**Jerzy Nikolajew, Konrad Burdziak, Michał Jankowski,
Magdalena Kowalewska-Łukuć, *Criminal Court Diagnostics in Granting
Parole and Releasing on Parole in Judicial Theory and Practice.*
Study Report**

This paper summarises the research project titled ‘Criminal court diagnostics in granting parole and releasing on parole in judicial theory and practice’ implemented by the Institute of Justice. The aim of the project, including in particular the empirical study it comprised, was (among others) to validate the statement that the work of administrative staff of penitentiary establishments and penitentiary courts is lacking in terms of professional and in-depth criminological prognosis. The empirical study involved an analysis of 540 cases from the second quarter of 2013, in which cases inmates’ applications for parole were granted. One of the findings from the study was that the courts’ statements of reasons for decisions to grant parole (which seem to reflect the process whereby the court reaches the conclusion that it is justified to grant the given person parole) were inadequate (especially in the light of requirements provided for in Article 77(1) of the Criminal Code). This observation holds true for a large number of decisions.

Keywords: Article 77(1) of the Criminal Code, release on parole (conditional release), criminological prognosis

Streszczenie

**Jerzy Nikolajew, Konrad Burdziak, Michał Jankowski,
Magdalena Kowalewska-Łukuć, *Diagnostyka sądowo-kryminalna
w orzekaniu i wykonywaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia
w teorii i praktyce sądowej – raport z badania***

Niniejsza praca stanowi podsumowanie projektu badawczego Diagnostyka sądowo-kryminalna w orzekaniu i wykonywaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia w teorii i praktyce sądowej, zrealizowanego przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości. Celem projektu, w tym w szczególności przeprowadzonego w jego ramach badania empirycznego, było (m.in.) zweryfikowanie twierdzenia, w myśl którego w pracy administracji jednostek penitencjarnych oraz sądów penitencjarnych występują niedostatk profesjonalnej i pogłębionej prognozy kryminologicznej. W ramach badania empirycznego przeprowadzono analizę 540 spraw, w których w drugim kwartale 2013 r. pozytywnie rozpatrzono wnioski o udzielenie skazanym warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary. W następstwie badania ustalono (m.in.), że sposób uzasadniania przez sądy postanowień o udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia (odzwierciedlający również, jak się wydaje, proces dochodzenia przez sąd do wniosku o zasadności udzielenia WPZ) nie jest należyty (zwłaszcza w świetle wymogów przewidzianych w art. 77 § 1 Kodeksu karnego) i dotyczy to dużej liczby postanowień.

Słowa kluczowe: art. 77 § 1 k.k., warunkowe przedterminowe zwolnienie, prognoza kryminologiczna

Literatura:

1. Burdziak K., *Prowokacja. Analiza prawnokarna*, Poznań 2018;
2. Goniewicz G., *Orzekanie o warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbywania reszty kary pozbawienia wolności po nowelizacji Kodeksu karnego*, Palestra 2015, nr 7–8;

3. Goniewicz G., *Pozytywna prognoza kryminologiczna jako przesłanka stosowania środków probacyjnych*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2017, nr 4;
4. Hofmański P., Zabłocki S., *Treść i forma uzasadnień pisemnych postanowień i zarządzeń, ze szczególnym uwzględnieniem treści postanowień o charakterze dowodowym oraz postanowień w przedmiocie stosowania środków zapobiegawczych* [w:] *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, P. Hofmański, S. Zabłocki [online], Warszawa, 24.10.2018 r. Dostępny na stronie: <https://sip.lex.pl/#/monograph/369226932/259375>;
5. Jankowski M., Momot S., *Warunkowe przedterminowe zwolnienie – wybrane aspekty praktyki*, Warszawa 2012, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS_Jankowski-M.-Momot-St._WPZ.pdf;
6. Jaworska-Wieloch A., *Odwołanie warunkowego zwolnienia*, Warszawa 2016;
7. Kalisz T., *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności z perspektywy problemów z ustalaniem treści i kierunku prognozy kryminologicznej*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2013, t. XXX;
8. Konarska-Wrzošek V., *Komentarz do art. 77 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, wyd. II [online], Warszawa, 25.10.2018 r. Dostępny na stronie: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587715702/570962>;
9. Korecki J., *Postanowienia sądów penitencjarnych w sprawach o warunkowe zwolnienie sprawców zabójstw odbywających karę 25 lat pozbawienia wolności* [w:] *Kary długoterminowe. Polityka karna. Wykonywanie. Warunkowe zwolnienia*, red. T. Gardocka, Warszawa 2006;
10. Krukowski A., *Amerykański system penitencjarny*, Warszawa 1961;
11. Lachowski J., *Przesłanka materialna warunkowego przedterminowego zwolnienia na gruncie kodeksu karnego*, Prokuratura i Prawo 2008, nr 11;
12. Lachowski J., *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, Warszawa 2010;
13. Lelental S., *Warunkowe przedterminowe zwolnienie* [w:] *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, t. 6, red. M. Melezini, Warszawa 2016;
14. Linowski K., *Warunkowe zwolnienie w teorii i praktyce penitencjarnej*, Ostrowiec Świętokrzyski 2005;
15. Łabuda G., *Komentarz do art. 77 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, wyd. II [online], Warszawa, 25.10.2018 r. Dostępny na stronie: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587230701/125589>;
16. Meler S., *Instytucja warunkowego przedterminowego zwolnienia – między uprawnieniem a społecznym poczuciem sprawiedliwości skazanego* [w:] *Skuteczność oddziaływań penitencjarnych*, red. M. Kuć, Lublin 2009;
17. Nawój-Słeszyński A., *Warunkowe zwolnienie z odbycia kary skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w różnych systemach jej wykonywania*, Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego 2015, t. XXXVI;
18. Nowosad A., *Praktyka stosowania instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia w ocenie funkcjonariuszy służby więziennej* [w:] *Skuteczność oddziaływań penitencjarnych*, red. M. Kuć, Lublin 2009;
19. Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015;
20. Rabinowicz L., *Podstawy nauki o więziennictwie*, Warszawa 1933;
21. Rodakiewicz W., *Warunkowe zwolnienie młodocianych z reszty kary pozbawienia wolności*, Kolonia 2005;
22. Ryba M., *Warunkowe zwolnienie w polskim prawie karnym*, Warszawa 1966;
23. Samborski E., *Forma postanowienia* [w:] *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, E. Samborski [online], Warszawa, 24.10.2018 r. Dostępny na stronie: <https://sip.lex.pl/#/monograph/369307120/238550>;
24. Szczygieł G.B., *Udział administracji zakładu karnego w postępowaniu w sprawach o warunkowe przedterminowe zwolnienie* [w:] *Skuteczność oddziaływań penitencjarnych*, red. M. Kuć, Lublin 2009;
25. Śliwowski J., *Prawo i polityka penitencjarna*, Warszawa 1982;
26. Tobis A., *Podstawy faktyczne orzeczeń o warunkowych zwolnieniach (według opinii więziennych i akt procesu karnego)*, Poznań 1968;

27. Wiktorska P., *Czekając na wokandę. Warunkowe przedterminowe zwolnienie młodocianych*, Warszawa 2010;
28. Wójcik D., *Stosowanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnostyczno-prognostycznych służących oszacowaniu ryzyka powrotności do przestępstwa*, Warszawa 2012, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS_Wójcik-D_Ocena-ryzyka-ponownej-przest-1.pdf;
29. Zieliński M., *Derywacyjna koncepcja wykładni jako koncepcja zintegrowana*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2006, nr 3;
30. Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2012;
31. Zoll A., *Komentarz do art. 77 k.k. [w:] Kodeks karny. Część ogólna, t. I, część II, Komentarz do art. 53–116*, red. A. Zoll, wyd. V [online], Warszawa, 25.10.2018 r. Dostępny na stronie: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587712971/510411>.